

344

ՀԱԿԱԿՐՈՆԱԿԱՆ

(ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ)

ՊԵՏԶՐԱՆ

8
2-30

2 NOV 2009

13 MAY 2005

8
430

Ար

ՀԱԿԱԿՐՈՆԱԿԱՆ
(ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ)

Կազմեց
Ս. ՀԱՅՐՅԱՆ

Նկարները
Բ. ՄԵՍՐՈՒՅԱՆԻ

ՊԵՏՅՐԱՏ

ՀԼԿՑԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ

1936

10.05.2013

344

2379

38

О. У. Ф. У. О. П.

Ա. Ա. ՊՈՒՇԿԻՆ

ՏԵՐՏԵՐՆ ՈՒ ԻՐ ԲԱԼԴԻ ԾԱՌԱՆ

Մի ժլատ տերտեր —
Հարուստ, տնատեր —
Վաղ գնաց շուկա,
Վոր գործը հոգա,
Հետ դառնա տուն գա:
Ետ տեր ժլատին
Պատահեց Բալդին,
Ասավ. «որհնիր, տեր,
Ի՞նչ կուզես, տերտեր»:
— Կուզեմ մի ծառա՝
Շատ բան իմանա,
Ապրի չոր հացով,
Լինի խոհարար,
Զիապահ, գուրգար,
Շատ եժան վարձով:
— «Ա՛ տեր, ինձ վարձիր»
Կուզես քար բարձիր.
Մի կոր տարի
Ինձ տանդ պահի.
Թե ուտիս, թե պաս,
Տուր ինձ լոկ սպաս.
Ու տարվա վերջին

Բո տանը միջին
Թող միջամատով
Յերեք հատ կըտտոց
Տամ քո ճակատով,
Ահա իմ վարձը—
Վերջացավ հարցը:
Տերտերը խորհեց,
Ճակատը քորեց.
Կըտտոցները իրա մեջ
Բան չհաշվեց, ասավ՝ հե՛չ,
Կըտտոց ել կա, կըտտոց ել
Յե՛վ մոռացվեն գուցե ել:
Համաձայնեց պայմանին
Յե՛վ տուն բերեց ծառային:

Ինչպես ցույց տվավ փորձը,
Բալդին գիտեր իր գործը.
Արի լեր մարդը,
Վարում էր արտը,
Պահում էր նա ձին,
Հասնում էր հնձին,
Նա քիչ էր քնում,
Շուտ էր վեր կենում,
Շուկա լեր գնում,
Տան պաշար առնում,
Տանը ջուր կրում,
Ոջախը վառում,
Վրան ձուլ խաշում,
Խաշում ու կպճում,
Յերեք չեր վիճում:
Հիացել էր իրիցկինը.
Վրան ցավում էր աղջիկը.

«Հայրիկ» կանչում տան փոքրիկը,
Վոր նստում էր Բալդու գիրկը:
Տերտերը միայն
Ձեր սիրում նրան.
Յերեք հիշում էր Բալդու մատը,
Ճըքճըքում էր ծեր ճակատը:

Տարին անցնում է որեոր,
Իսկ տերտերը, մտամոլոր,
Վնչ ուտում է, վնչ ել խմում,
Տարվա վերջին է սպասում:
Ահա մի որ
Խեղճ ու մոլոր
Են քահանան
Իրիցկնկան
Խոստովանեց
Ամեն մի բան:
Իրիցկինը՝ «յես թույլ չեմ տա,
Ա՛ տեր, Բալդին ճակատիդ տա.
Յեկ դիր նրան այնպես գործի
Վոր նա իրա ուժը փորձի,
Են գործն անել չկարենա
Ու ամոթով դատարկ գնա»:
Ուրախացավ են տերտերը.—
Իսկույն և եթ—հենց նույն որը
Ասավ. «Բալդի, սատանեքը
Դեռ չեն տվել տնորհները,
Գնա—ուղիք ապագիկս,
Յերեք տարեն առնելիքս»:
Բալդին մի հեզ
Ծառայի պես
Կեսը կամա,
Կեսն աղամա,

Յելավ գնաց ծովի քովը
 Թոկն վոլորեց, կախեց ծովը.
 Խիստ փոթորիկ ծովում հանեց,
 Ափն ափին տվեց խառնեց.
 Մի քիչ հետո հանկարծ—անհ,
 Ծովից յելավ մի սատանա,
 —Ի՞նչ ես ուզում, Բալդի, մեզնից:
 Թոկդ քաշիր, հանիր ծովից:
 —Ձե, ձեր ծովը յես կխառնեմ
 Ու բոլորիդ դուրս կհանեմ,
 Ձեր վրայի ապառիկը,
 Իմ տերտերի առնելիքը
 Եսպես լերկար յերեք տարի
 Ինչո՞ւ համար դուք չեք բերի:
 —Հերիք խառնես ծովը, Բալդի,
 Ձեռքիդ Թոկը խնդրեմ վայր դի—
 Շուտով կտանք մենք քո հարկը
 Ես ա կրգա իմ թոռնիկը:
 Գնաց պապը. յեկավ Թոռը,
 Յեկավ, տվավ գլխին զոռը.
 Մլավելով ինչպես կատուն,
 —Բարե քեզի,—ասավ Բալդուն—
 Ես ի՞նչ կարգ ե,
 Ես ի՞նչ վարք ե,
 Քո ուզածը
 Ես ի՞նչ հարկ ե.
 Ես ի՞նչ լուր ե,
 Մեզ չարերիս
 Ինչ տխուր ե,
 Հեշ լսած կամ գոնե մեկը—
 Հարկ վճարեն սատանեքը.
 Ե՛, ինչ անենք, կուգես կտանք
 Բայց մի պայման չմոռանանք—

Մինչև ժողովի պապս հարկը,
 Բերի լցնի կաշե պարկը,
 Արի վազենք մենք միասին
 Ծովի շուրջը. ճամբրի կիսին
 Ով վոր հոգնի ու յետ ընկնի,
 Թող նա վսակու պարկը տանի:
 Մի հոհաց ետեղ Բալդին
 Ծաղրի տալով չարի ճուտին.
 «Դու ո՞վ ես վոր, այ անհեթեթ,
 Բալդին վազի քեզպեսի հետ.
 Քիչ սպասի թող լրդպորը,
 Գնամ բերեմ իմ յեղբորը»:
 Բալդին անտառ գնաց արագ,
 Բռնեց յերկու հատ նապաստակ
 Յեվ գցելով նրանց պարկը,
 Դարձավ յեկավ ծովի ափը.
 Հանեց մեկին պարկի միջից
 Ու բռնելով ջուխտ ականջից,
 Ասավ չարին. «Վախկոտ ճուտիկ,
 Խոսքիդ տերն ես, արի մոտիկ.
 Առաջ վազիր դեռ յեղբորս հետ.
 Ի՞նչ ես նայում վրան խեթ-խեթ.
 Դե՞ մեկ, յերկուս, յերեք՝ վազեք,
 Դուք իրարի լավ կըսազեք»:
 Ու վազեցին. նապաստակը
 Փախավ անտառ, մտավ ծակը,
 Իսկ սատանեն՝ տնկած դունչը՝
 Շրջան տալով ծովի շուրջը,
 Քրտնաթաթախ և վազեվազ,
 Շունչը կտրած և հազիվհազ,
 Քարին տալով իր մի վոտը՝
 Իրան գցեց Բալդու մոտը.
 Յեվ ինչ տեսավ են լղպորը —

Բալդին շոյում ե յեղբորը.
«Ապրի, ապրի իմ մոր բալեն,
Խիստ հոգնել ե զիլ վաղելեն»:
Սատանեն եր՝ փոքրիկ ճուտը,
Փորին տալով յերկար տուտը,
Ասավ.— Գնամ բերեմ հարկը
Վոր լցրել ե պապս պարկը:
Գնաց թուր պատմեց պապին,
Թե հաղթվեց ծովի ափին:

Բալդին նորից
Թռկն վոլորեց,
Կախեց ծովից,
Խիստ փոթորկից
Ձախեր յեկան
Ծովի տակից:
Մի այլ հնարք գտավ պապը
Յեվ ուղարկեց թռուին ափը.
Թուր յեկավ, ասավ Բալդուն.
— Հերիք խառնես մեր ծովը դուն,
Ես ի՞նչ կարգ ե,
Ես ի՞նչ վարք ե,
Քու ուղածը
Ես ի՞նչ հարկ ե.
Ես ի՞նչ լուր ե,
Ինչ տխուր ե,
Իմացած կա՞ գոնե մեկը—
Հարկ վճարեն սատանեքը.
Ե՛, վոր կուգես, մենք ել կըտանք,
Բալց մի պայման չըմոռանանք:
Մեզից հեռու— գետնի վրա,
Վորտեղ կուգես, նշան տրա.
Ձեռքիս փայտը ով մեղանից,

Դեն շարտի են նշանից,
Թող նա տանի վոսկու պարկը —
Յերեք տարեն ժողված հարկը:
Հը՛, լուվ՛ցար,
Տես վախեցար
Թեղ ջարդի,
Վախկոտ Բալդի:—
«Հա՛, վախեցա թես ջարդի.
Հլա լեզվին ես լակոտի,
Հլա մտիկ պուճուր շանը:
Ա՛յ, Է՛ն ամպն ե իմ նշանը:
Փայտդ ենտեղ յես կնետեմ.—
Այնուհետե յես ձեզ գիտեմ»...
Սատանեն եր՝ փոքրիկ ճուտը,
Փորին տալով յերկար տուտը,
Լեղապատառ ընկավ ծովը,
Շունչը առավ պապի քովը
Յեվ յեղածը ծովի ափին
Նա կցկտուր պատմեց պապին:

Բալդին նորից
Թռկն վոլորեց
Կախեց ծովից,
Խիստ փոթորկից
Ձախեր յեկան
Խոր հատակից:
Դարձյալ յեկավ են լղպորը.
— Ա՛յ անիծվի ես մեր որը,
Բալդի, ունեմ ե մի նոր բան...
«Սո՛ւս, կաթնակեր, չքոտ, անբան,
Հերթն իմն ե,— ասավ Բալդին
Են աներես չարի ճուտին.
Տեսնում ես դու՛ են մատակ ձին

Սրածուռ ե ջոկ, առանձին.
 Յեթե նրան բարձրացընես,
 Ձեռքերովդ կես վերստ տանես,
 Ձեզ կբաշխեմ ետ ձեր հարկը,
 Դատարկ կերթամ մեր աշխարհքը»:
 Սատանեն եր ետ խոսքի հետ
 Հասավ ձիուն իսկույն եեթ
 Առավ նրան իր ձեռներին,
 Զոռ տալով ջուխտ ծնկներին.
 Բայց յերկու քալլ դեռ չփոխած,
 Փովեց գետնին, սաստիկ դողաց.
 «Ժուլիկ, մուլիկ չար սատանա,
 Վրադ հոգոց ո՞վ կըկարդա,
 Վեր կաց, վեր կաց, չարի ճուտիկ,
 Աչքերդ բաց ու ձին մտիկ,
 Դու չըտարար ինձ ձեռներով:
 Յես կտանեմ ես վոտներով»:
 Ասավ Բաղին ու ձին հեծավ,
 Վոտներ ի մեջ նրան առավ,
 Մի վերստ տեղը իսկույն անցավ,
 Փոշին յելավ, դուման դառավ.
 Եղտեղ դարձյալ չարի ճուտը՝
 Զհասկանալով Բաղու սուտը,
 Լեղապատառ ընկավ ծովը,
 Շունչը առավ պապի քովը,
 Իր տեսածը ծովի ափին
 Նա կցկըտուր պատմեց պապին:

Բաղին նորից
 Թռկն վոլորեց,
 Կախեց ծովից,
 Խիստ փոթորկեց

Ձայներ յեկան
 Խոր հատակից.
 Հնարք չկար. սատանեքը
 Հավաքեցին իրանց հարկը,
 Շալկած բերին Բաղու մոտը,
 Մեղա գալով ընկան վոտը,
 — Ա՛ռ ուղածդ, գնա՛, ապին,
 Միայն հանդիստ տուր մեր դասին:

Բաղին յեկավ տնքտնքալով,
 Վոսկին մեջքին գնդգնդալով,
 Վա՛յ իմ որին՝ տերտերն ասավ,—
 Թռավ տեղից, տեղ չըգտավ,
 Կնկա փեշի տակը մտավ,
 Բաղին նրան փեշի տակից
 Քաշեց հանեց՝ բռնած միրքից.
 Ասավ. «Բերի յես քո գանձը»:
 Տարվա վերջն ե, տուր իմ վարձը»:
 Են տեր ժլատը
 Բռնեց ճակատը,
 Բաղին մի հետ կըտտացրեց,
 Նրան ոճորքը թոցրեց.
 Մի անգամ ել կըտտացրեց,
 Լեզուն բերնում լռեցրեց.
 Վերջն ել վոր չկըտտացրեց,
 Խեղճ տերտերին գժվացրեց.
 Ժլատ ծերո՞ւկ, ես քեզ մի դաս,
 Եժանության ել ման չգաս.
 Ասավ Բաղին ուրախ, ուրախ
 Յելավ գնաց անվարձ, անհախ:

ՀԱՅՏՆՐԻՆ ՀԱՅՏՆԵ

ՇԼԵԶՎԻԳԻ ՁՈՒԼՀԱԿՆԵՐԸ

Մթին աչքերում արտասուք չկա,—
Նստած դժնադեմ գործում են նորա.
Գերմանիա, մենք քեզ պատանք ենք գործում,
Թունոտ ու քինոտ անեծքով լեցուն,
Գործում ենք, գործում...

Անեծք աստծուն, ում սովում անճար,
Աղոթել ենք մենք անտուն ու թշվառ,
Ում զո՛ւր ենք կանչել, զո՛ւր ենք սպասել,—
Նա մեզ ծաղրել է, յերբեք չի լսել,
Գործում ենք, գործում:

Անեծք արքային ունեվորների,
Նա անգուլթ ու չար, մենք՝ ընդմիշտ գերի,—
Նա մեզնից վերջին կռակն է կորզում,—
Թագավորը մեր արյունն է ծծում.
Գործում ենք, գործում:

Անեծք կեղծ ու սուտ հայրենիք և քեզ,
Ամոթանքի և զարշույթյան կրկես,
Ուր ամեն ծաղիկ վաղ է թառամում,
Ուր ծուլությունն ու վռճիրն է սնվում
Գործում ենք, գործում:

Անվերջ, անընդհատ մագոգն է ցատկում,
Գործում ենք թնդուլ, անդադար, անքուն,
Գերմանիա, մենք քեզ պատանք ենք գործում,
Թունոտ ու քինոտ անեծքով լեցուն,

Գործում ենք, գործում:

2742
32

ՀԱՅ ՔԱՅԱՆԱ

Մանրավաճառի նա խանութ բացեց,
Ծախում եր կոճակ, ասեղ ու մաստակ,
Բայց առուտուրին խելքը չըպատեց,
Փակեց խանութը, չունեցավ վաստակ:

Նա շատ թափառեց, դեռ ու դեռ ընկավ,
Վոր կյանքում իրան մի ապրուստ ճարի,
Բայց ի դժբ. վոչ մի բանի պետք չեկավ,
Ջուխտ եշին բաժնեկ չեր կարող դարի...

Վերջը ճարահատ, յերբ տեսավ վոր ել
Մարդ չի դառնալու, հույսն ել ե կորեր,
Հայոց «այբուբենն» նա անգիր արավ
Յեվ ազգի զլիին քահանա դառավ...

ԳԱՅԼ ԲԱՐԵՊԱՇՏ

Անթիվ են մեր մեջ գայլ բարեպաշտներ,
(Մեկին, մանավանդ, լավ եմ ճանաչում...)
Մութով նա պաշտում սատանի պատկեր,
Հուսով անդադար աստված ե կանչում...

Արտասուք խլմել կամ արյուն ծրծել
Պատրաստ ե նա միշտ—ամեն թըշվառից,
Բայց փորձիր մի ճանճ վոտքի տակ դրցել,
Նա անով, դողով կանցնի վերայից...

Նա ժամ կըմտնի աստծու գառան պես,
Յերեսին անվերջ, անվերջ խաչ կանի,
Բայց թե կյանքի մեջ նրա ճանկն ընկնես,
Մըսագործի պես, կաշիդ կըհանի...

ԿԵՂԾԱՊԱՇՏԸ

Վասյուտիկներ, — Պյոտր Իվանովիչ,
Աստծուն

Հատ անհանգստացնում ե.

Որվա մեջ

հազար անգամ

յերեկի,

Հիշում ե

աստծու անունը:

Սյդ սուտ ճգնափորը

խորամանկ բարձր տեր ե.

Սատանան

ներա դործերի մեջ

վոտքը կշարդի անգամ.

Չափից դուրս

փչելով

իր ստերը,

Խաչակնքում ե

«աստված վկա»:

Թաթում ե

կաշառքը. —

Թաթը մեջն ե յուրի.

Ինչ եղի տեղ դրած,

Ձեր հարցին, թե

«այդ վորտեղից», —

Կպատասխանի

«ուղարկել ե աստված»,

Աղքատներից

իր ականջները

փակել ե

նա.

Վորքան ել վոր աղմկածայնը

խնդրի, մղկտա,

Նրան հեռու քշելով

ճանճի նման,

Հանդիսավոր կասի.

«թող աստված տա»:

Ձեր վրա

սաղացնելով

ապրանքի անպետքը,

Կողոպտում ե տրեստը նա.

Խաչակնքում ե

վորը ե դեմքը.

Մաքուր ե աղափուտ պես.

«խաչը քեզ որինակ»:

Թալանում են,

մորթում. —

Հատ բարի.

Աստծու

անունը

միտքը յեկած,

Նա

կանցնի,

ասելով ամեն ջարդարարի.

«Խաղաղություն ձեզ, յեղբայրներ,

աստված ողնական»:

Գողը

գողանում է

գողերի հետ միացած.

Նայելով

և թագնվելով մի կողմ իսկուհն,
Շշնջում է՝

աչքերը խոնարհելով ցած.

«Աստված ե տեսնում,

վոր յես չեմ տեսնում»:

Կողոպտելով

մասսային,

Գիրանալով նա կամաց-կամաց,

Հանրագումարում է

քաղցը բասով իր.

«Մի որ ել ալրեցի,

փառք քեզ, աստված»:

Խմելուց

տուն

վերադառնալով,—

Թընդակարմիր գեմքով

տերտերի հետ եր

խմում,—

Նա,

ծեծում է իր

յերեխաներին բոլոր,

Վոր աստծու ահի տակ

պահի ամուր:

Կնոջ

մազերն ու մարմինը

խաիբ է դարձրել.

Յեվ հովացնելու համար

կնոջ

զայրույթը վողջ,

Բարբաջում է քաղցրաձայն.

«ընտանեկան գործեր են»

Աստված

մեզ

դատավոր»:

Թե խաղաղություն,

թե պարզություն կա

ներա հողում.

Գիշերվա համար

աստծուն է

հիշում նա.

Աղոթելով

և համեստորեն է

պառկում

Պյոտը ի վանովիչը

քրիստոնյա:

Վայելելով

դատիկ ու յուղաբլիթ,

Աստծու խոսքով

ճարպ հավաքած,

Ինչպես քրիստոսի յետևում,

ապրում են

դեռ ելի

Կեղծապաշտները

համառուսական:

Վ. ՄԱՅՆԱՆՈՎՍԿԻ

ՅԵՐԿՈՒ ԱՖԻՈՆ

Լցնում եյին

Ռուսաստանում

ջարերը

գինի ու մաղթանք,

Վոր

դասակարգի փոխարեն

լինել

հիմարների նախիր,

Վոր

փողոկեյին պայքարը

հրդեհաշիջ խողովակներով հարբեցողության,

Վոր փողոկեյ պայքարը՝

կարմրագլուխ, նաև հացի ողին:

Ժողովուրդը՝ խաչակնքված,

Գոռում ե՛

շները սեղանին տնկած.—

Խմի՛ր ապա,

Լցվի՛ ապա

Ողին ալս թող,

Բո կոկորդով:

Խմի՛ր,

մինչև վոր

Կաբակի մոտ
 Պառկես՝
 ծեծկռտոցից
 հանգստանալու
 համար
 Կապուտկածներով լի
 հիմար:
 Այսպիսի
 գինեկի՛ղը
 Կառուցի մեզ հետ
 սոցիալիզմը:
 Հարբածը
 գլուխ կհանի՛
 Հնգամյա
 պլանից:
 Նրանք արդյոք
 կարգապահությամբ
 իրենց
 սանձենա՞ն:
 Նրանք
 նույնիսկ հարթ գծով
 չեն կարող անցնել:
 Բանվորի պատասխանն ամբողջ՝
 — Վնչ:
 Կառուցող դասակարգ,
 կյանքի մեջ
 խրիբ
 Կամքդ զգաստ,
 զգաստությունն աչքերիդ:
 Մենք
 թշվառ եյինք
 և կուզ եյինք մենք.

Հեզ աղոթքներով
 տաճարում
 մեր մեջքը կոր,
 Հոկտեմբերը
 սրբեց
 և ավելց
 այդ փալան ամեն,
 Յեվ ավեց մեզ
 հող՝
 կանաչի շրջանակով:
 Չփչացնենք
 հանգիստը
 հարբեցողությամբ այդպես.
 Վոչ թե ողե՝ կոկորդն ի վար,
 այլ նավակ,
 ջրի վրա.
 Մեզ համար
 պարկերն են մաքրվում,
 տես,
 Յեվ դրոշների վրայից
 փայլում ե՛
 «հանգիստ և կուլտուրա»:
 Բանվոր դասակարգն իր
 շարքերն ե
 դուրս հանել
 Ստադիոններում և
 ոլիմպիադներին.
 Կոլեկտիվ քայլերի
 հնչյունով
 փոխարինենք
 Զանգերի
 ապուշ հնչյուններին:

Մենք

նոր պափոսն ենք խմում

մինչ հարբելը.

Գինիով

չթուլացնենք

մեր կամքը հորդ.

Թող կորչեն

կյանքից

յերկու ափիոնները. —

Սատկած

և ալկոհոլ:

Վ. ՄԱՅԱԿՈՎՍԿԻ

ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Լինում եյին

որեր ծնունդներին,

Նոր տարի,

Հանդեսների և տոների,

Ողու,

գարեջրի:

Լինում եր

թույն,

շշերով,

Տներում բանվորական.

Բաժակները

մատներին մեջ շարժելով,

Հոգնում եյին հրավերքից այնքան:

Գյուղերում

հորդում ե սամազոն...

Ու՛վ

չի քաշում

այդ ողին.

Հացի

քանի վագոն

Մենքին

մարդիկ պաշտի:

Իրենց

աշխատանքներից

հանդստանալով,

Վարդուկյանները ծածկելով կամացուկ,
Խմում եյին

նեպաշները բոլոր,

Շամպայնը Փշշացող:

Իրենց

կերպարանքը ցցելով,

Յեվ սկսելով

հուշերով տարվել,

Տերտերները

նստում եյին խմելու

Ամենաքաղցր պորովեյն:

Յեվ արտիստը,

և պոետը

Խմել եր,

վոր խմում եյին այդպես

Կոնյակներ.

Իսկ չլիներ յեթե,—

Խմում եյին,

ինչ վոր հանդիպեր:

Թաթը

դնելով

շշին,

Քրիստոսի փառաբանողները կրքոտ,

Թունդ կերպով

փառաբանում եյին

քրիստոսին՝

Հարբած հայհոյանքներով:

Յեվ փսխելու միջև

ու լուսանքի,—

Հարբած

աշխարհն այդ ծով,

Նոր տարին

փառաբանում եր

լեռանդազին՝

Տուրուղմիոցով:

Այդ լպրծուն ուղին

Չունի

դեպի սոցիալիզմ

ընթացք.

Դեպի կռիվ

կենցաղի դեմ լսեղի,

Ու ժ

կոմյերիտիության:

Չողավելը վերցնես,

ու կենցաղի հետ այդ կեղտասե,

Ավլես

այդ տոները նաև:

Վ. ՄԱՅՄԱԿՈՎՍԿԻ

ՏԵՐՏԵՐԸ

Տերտերներին

սատիրիկներից

վորքան է

հարված հասել,

Սատիրա — դավազանը՝

դաժան.

Կոկորդիլոսյան հետքերով

չեմ գնում յես ինքս ել,

Յես տերտերներին «խղճում» եմ շատ:

Գնում է նա

և կեղտոտ բաշի մեջ

թագցնում է

Ականջը և ուսը նիհար.

Յեվ արդեն

ջուկավարներին

հոկտեմբերիկները հարցնում են.

«Ո՞վ է այս

ծիծաղելի պառաջն ահա»:

Պրոֆեսորանում է

բուհականների բանալն արդեն.

Շահը աստծուց քիչ է.

Յեվ ճանճրալի յե տերտերին՝

ամեն ոք առեց:

Թե վորոտը

Յեղիա մարգարեյից է:

Մարդիկ թռչում են

դեպի յերկինքը.

Վոչ հրեշտակ,

վոչ դևեր,

չկան.

Բայց տերտերը

դժոխքի մասին է փչում,

իսկ ինքը

Զի հավատում

այդ բանին

մաղաչափ անգամ:

Մարդիկ

հանգստի համար

ամիսներով գնում են

Դրախտային

յերկիրը Ղրիմի,

Իսկ այդտեղ,

դուրս տուր և դուրս տուր անհեթեթությունը

Ինչ վոր

յերկնային դրախտի մասին դու մի:

Յեվ աղոթողները

ժլատ են կոճղի պես.

Մի ամսում

չես պոկի մի յերեքանոց.

Ստիպված ես

դուրս տալու համար

խորան շտապել,

Բայց ուզում ես

վազել

կինո:

չատ եմ «խղճում» քահանաներին,
 «խղճում» եմ,
 և՛ գիշեր,
 և ցերեկ անդադար. —
 Վոչնչացող այդ սպասավորներին
 Վերացված հիմարկուծյան:

«ՀԱՐՅԱՎ ՎՈՐԴԻՆ ԱՍՏՈՈ»

Մեր տերտերը հաստափոր
 Վոսկի ուներ մի սափոր:
 Զարմանալու ինչ կա վոր,
 Յեկամուտ կար ամեն որ:

Բայց մի ձախորդ, չար տարի
 Փոխվեց կարգը շխարհի:
 Մարդիկ աստված ատեցին,
 Հարուստներին դատեցին:

Մեր տերտերը սուգ մտավ,
 Ել հանգիստ քուն չգտավ:
 Միտք եր անում ինքն իրեն.
 — Ունեցածիս կտիրեն:

Եղ անհավատ շները
 Կողոպտեցին տները:
 Մի որ տունս կմտնեն,
 Տալիսի վոսկիս կգտնեն:
 Քանի ուշ չե՝ ճար անենք,
 Թե չե ձեռքից կհանենք:

Ու շուտ գտավ նա ճարը,
 Վոսկին տարավ տաճարը,

Դրեց բեմի մեջտեղը,
Տուփին մեխեց թիթեղը
Յեվ թիթեղին զրեց գոհ.
«Աստ ե մարմինն աստծո»:
Բայց խորամանկ ժամկոչը
Հասկանալով տիրոջը՝
Հանեց տուփի փողերը,
Փոխեց զրաժ տողերը.
«Մարմինն տյառն աստ վոչ գո,
Հարյավ վորդին աստծո»:

Ա Ր Ձ Ա Կ

Շող եւ Լավում ե, թե ինչպես են թռչում ճանճերը, և յերևում ե, թե ինչպես նրանց յերամբ մեղմ ալեկոծում ե ոգը: Անցորդները սեղմվում եյին պատերին՝ աշխատելով դուրս չգալ գորշ տների ստորոտում թառած ըստվերի շերտից: Մենք գտնվում ենք Սանտանդերի գավառի Կավադա գյուղի հրապարակում: Այս հրապարակը նման ե իսպանական ու նույնիսկ բասկյան շատ գյուղերի հրապարակներին: Հին ժամանակներում, յերբ ազգային տարազներ եյին հագնում, այստեղ շատ ավելի նկարչագեղ եր. հիմա ել սակայն բավականաչափ գունեղ ե այստեղ, և իսպանիայի հրաշեկ մեծ ցամաքն իր ցայտուն գծադրություններով ու թխադեմ բնակիչներով շողշողում ե այստեղ յերբեմնի փարթամությամբ:

Բացի ճանճերի բզզոցից, քարե պատերի միջից փողոց ե հասնում մի տեսակ խուլ, համաչափ ու միորինակ աղմուկ. դա դպրոցն ե: Դպրոցը ներքուստ վոչ մի բանով չի զանազանվում յերկրագնդի բոլոր դպրոցներից: Մռայլ ու խստատեսք պատեր (դպրոցի տեսքը չի փոխվելու մինչև այն ժամանակ, ինչքան հասարակությունն ինքը դեն չի գցել իր շապիկը), սև ու փոքր սեղանների ու այգալիսի փոքր սև գլուխների շարքեր (սև շրջանակներ՝ սև քառակուսիների վրա), իսկ մեջտեղը մի մարդ, վրն այդ միջավայրում կարծես հսկա յե—ուսուցիչը:

Այստեղ նա, մեր բոլոր մեծ չեղբայրակիցների նման, ճարպկության ու հնարամտության հրաշքներ ե գործում, համբերության խիզախություններ ե կատարում՝ գրավելու համար այդ յերեսուն մանկական գլուխների ուշադրությունը և մտցնելու դրանց մեջ իրականության մեծ պատկերն ըմբռնելու թեկուզ մի մասնիկ:

Ելին դպրոցին, քանի վոր դպրոցը մի արհեստանոց է,
վորտեղ մշակվում է աճող սերունդը, Հետեաբար պետք
է ձեռքում պինդ բռնես նրան, յեթէ չես ուզում, վոր
ապագան ձեռքիցդ դուրս գա:

նրա արարքների ու խոսքերի մեջ չեր կարելի գտնել այն-
պիսի բան, վորն խկապեա կործանարար նշանակութիւն
կարողանար ունենալ, ապա այս թշնամուն տիրելու մի
այլ միջոց պետք եր վորոնել:

Չարաբաստիկ Իսպանիայում մինչև հիմա ել քահա-
նաներն իրավունք ունեն ուզած ըողելին դպրոց մտնել
դաստիարակման հետեւելու համար:

Իմ նկարագրած որը, դասի ամենալարված ըողելին
դասարանի դուռը բացվեց և սենյակի կիսախավարում
գծագրվող լուսավոր քառակուսու մեջ յերևացին յերկու
սևագգեստ մարդիկ: Նրանք նստեցին ու սկսեցին լսել:

Յորին բնավ չչփոթվելով, շարունակեց պարապմունքը
և դաս հարցրեց փոքրիկ Խուանիտոյին, վորը հուզմունքից
և հավանաբար բավականին ուշադիր չլսելուց կակազեց
ու թոթովեց:

— Սրդարութիւն... հավասարութիւն...

Քահանան վեր ցատկեց, առաջ յեկավ և ըողելյապես
տնկվեց յերեսայի առջև:

— Հապս, այդ ինչ ես մթմթում, — հարցրեց նա
զայրույթով:

Այն միջոցին, յերբ հարցաքննվողը շփոթված ու բե-
րանը բաց կանգնել եր նրա առջև, մի ուրիշ աշակերտ՝
Ռուիցը, վոր տասնչորս տարեկան եր ու դասարանի առա-
ջին աշակերտը՝ ցանկանալով ցույց տալ, վոր ինքն ուշա-
դրութեամբ ե լսել դասը և ըմբռնել ե՝ վեր կացավ տեղից
ու հստակ ասաց:

— Պարոն քահանա, բոլոր մարդիկ հավասար են:

— Սուտ ե, — խռովոտ ձայնով գոռաց սևասքեմ մարդը՝
վազելով դեպի առաջին աշակերտը և բռնեց ճոճելով
նրա բթի առջև: — Սուտ ե: Դա հակառակ ե յեկեղեցու
ուսմունքին: Տեր աստվածը յերբեկեց չի ասել, թե բոլոր

մարդիկ հավասար են, և սուրբ Պողոս առաքյալն ել աս-
տուծո անունով քարոզում եր, թե նրանք հավասար չեն:

Նա գոռում եր. նրա քունքերի յերակներն ուռան
և բերնի անկյուններում փրփրակալեց թուքը, իսկ տեղա-
պահը բավարարվելով միայն շարժումներով, ձեռքերը պար-
զեց դեպի յերկինքը:

Ուսուցիչը հանդարտ ու վճռականորեն մոտեցավ
նրան:

— Թո՛ւյլ տվեք, պարոն քահանա... — ասաց նա:

— Ի՞նչ թույլ տամ. — մռնչաց քահանան: — Թույլ տամ՝

վոր սուտ բան քարոզեք ու ներարկեք այն այս յերեսա-
ներին: Պնդել, վոր բոլոր մարդիկ հավասար են, նշանա-
կում ե հայտարարել տեր-աստուծո մերժած սուտ ուս-
կում ե հայտարարել յեր-աստուծո մերժած սուտ ուս-
մունքը: Հասկանո՞ւմ եք: Յերեսաներ, ինձ լսեցեք, ձեր
ուսուցիչը սուտ բան ե ասում ձեզ:

— Լսեցեք. — ասաց ուսուցիչը:

Նա խիստ գունատվել եր, հայացքն առանձնապես
սևեռուն եր դարձել և ձեռքերը թեթեւ դողում ելին:

Բայց քահանան ել ավելի բարձր մռնչաց.

— Դուք ստում եք: Դուք ստի դասեր եք տալիս: Դուք
խայտառակում եք յեկեղեցին... Սրդարութիւն... վննց
արդարութիւն: Չուր ե քրիստոնյաներին արդարու-
չե, արդարութիւն: Դա նրանց չի վերաբերում: Միայն
թիւն սովորեցնել, — դա նրանց չի վերաբերում: Քրիստո-
մի արդարութիւն կա — աստուծո դատաստանը: Քրիստո-
նյաններին պետք ե խոսել միայն սիրո և հավատքի մասին:

Յեւ նա ատելութեան այնպիսի շեշտով ճչաց ուղիղ
ուսուցչի դեմքին այս վերջին խոսքը, վոր նա պիտի
կուչ յեկավ և ել ավելի գունատվելով, հայացքը սևեռեց նրա
վրա լայնացած աչքերով: Յերեսաները վեր թռան տեղերից
և իրար անցան: Ուսուցիչն զգաց, վոր ամեն ինչ կործան-
վել ե, և թոթովեց:

— Դուք սրիկա յեք:

Դեռ այս խոսքը չեր վերջացրել, յերբ տեղապահը

հարձակվեց նրա վրա ու բռնեց նրա ձեռքերը, իսկ այդ միջոցին քահանան բարձրացրեց բռունցքը խփելու համար:

Բայց ըստ յերևույթին տեղապահն այնքան պինդ չեք բռնել ուսուցչին, վորովհետև անմիջապես մեկը մյուսի յետևից յերկու հարված վորոտաց: Քահանան փռվեց գետին ու անմիջապես անշնչացավ վորպես մի ծանր ու անշարժ զանգված, իսկ տեղապահն ընկավ ու սկսեց գալարվել:

Յեւ մնալ ուսուցչին իսկույն սթափվելով խելացնորութիւն նոպայից՝ կրակեց յերրորդ անգամ ու փռվեց գետին նրանց կողքին:

Այսպիսով 1926 թվականին, քաղաքակիրթ յերկրում մեռավ դպրոցի ուսուցչիչը, վոր համարձակվել էր խոսել յերեխաներին արդարութեան մասին:

Մի քանի համարձակ լրագրեր տարբեր ձևով հաղորդեցին այս դեպքը, բայց զուր կլինեք մեր ջանքը, յեթե դրա մասին հաղորդագրութիւն փնտռեցինք լայն մամուլում, վորի հիմնական նպատակը, ինչպես ձեզ հայտնի յէ, աշխարհում տեղի ունեցածը թագցնելն է:

ՆԱԻՐ-ԳՈՍ

ՍԱՔՈՒԼՆ ՈՒՒՏ ԳՆԱՑ

Գուրգար Սաքուլը կամաց բաց արեց դուռը և ներս մտավ:

Նրա կինը, Նատոն, թեքը մինչև արմունկները քըշտած՝ պղպած էր հատակի վրա և լվացք էր անում կոծկած թաքախում: Բռնարու մեջ կասկարայի վրա դրած կաթսայի տակ մի քանի բարակ փայտ էր ծխում: Հողի հատակի վրա բավական ցեխ էր գոյացել և լվացքի սապնոտ տակի վրա բավական ցեխ էր կապել: Սենյակի ողը հագեցած ջուրը տեղ-տեղ գուբ էր կապել: Սենյակի ողը հագեցած ջուրը տեղ-տեղ գուբ էր կապել: Սենյակի ողը հագեցած ջուրը տեղ-տեղ գուբ էր կապել:

Կինը նայեց մարդու հիվանդոտ, թախծալի յերեսին, տի վրա դրած որորոցի մեջ քնած էր ծծի յերեսին:

Սաքուլը դուռը յետ դրեց, գնաց դեպի թախտը, մուծեց թաքեն ատաղ քաշեց և պառկեց:

—Մի բռն գցի վրես,—ասաց նա թուլլ ձայնով և վառները կուշ արեց:

Նատոն սապնոտ ձեռները սրբեց, վեր կացավ, բարձրացավ թախտը, ցեխոտ չուստերը թողնելով գետնին, ծալքից հանեց բավական մեծ ու հաստ մի վերմակ և ծածկեց մարդուն:

—Լավ ծածկի, ջանս սրթարթում ա, — ասաց Սաքուլը, վերմակը գլխին քաշելով:

Նատոն վերմակի ծայրերը ներս կոխեց կողքերից՝
վոր բաց տեղեր չմնան:

— Ուզում ես, մի լըհե՞ք ել ծածկեմ, — ասաց:
— Ծածկի:

Նատոն բերեց մի ուրիշ վերմակ ել գցեց նրա վրա
և նորից կողքերը տապալկեց: Այժմ Սաքուլը վոտով-գլխով
կորած եր վերմակների տակ: Նատոն լվացքը մոռացած՝
առժամանակ նստած մնաց մարդու մոտ: Կարճ, թախծա-
լից լուսթյունից հետո վերմակների ծայրերը յետ քաշեց
մարդու յերեսից և շնչաց:

— Սաքուլ:

Սաքուլն աչքերը բաց արեց և նայեց նրան հարցա-
կան հայացքով:

— Բա չգնացիր հիվանդանոց:

— Գնացի:

— Ի՞նչ ասեցին:

— Տասը շալի յեն ուզում:

— Բա ասում են՝ ով չունի, չեն ուզում:

— Ասացին պոլիցիցը յան տերտերիցը թուղթ բեր՝
վոր չունես:

— Յետո գնացիր պոլիցեն:

— Սև գրողը տեսնի պոլիցի լերեսը. նրանց «զավթ-
րի» գլուխն ով ունի:

— Դե տերտերի մոտ գնալի:

— Տերտերի հերն ել ընտեղ անիծեմ: Նոր չե՞ր, վոր
տեսա մեյդանումը փորը ցցած: Տաս շալին ի՞նչ ա, ասում
ա, ջահել մարդ ես, մի որ վոր բանես, ասում ա, տաս
շալի չե, իրեք մանեթ ել կվեկալես: Ախր, տեր հայր,
ասում եմ, ջանս չի գալիս: Լավ, լավ, ասում ա, հանաք
եմ անում: Կիրակի որը ժամ արի, ասում ա, կտամ:

— Այ, նրա ջանը դուրս դա, — սրտով բացականչեց

Նատոն: — Եդ հալով մինչև կիրակի վո՞նց մուլափ տաս
Քելեխ ըլեր, ձեռաց վո՞նց վաղ կտար:

Ու լռեց դադված սրտով: Յեվ յերկար ժամանակ
անասելի վշտով նայում եր մարդու մաշված, դեղնած-
դեմքին, վորի վրա հիվանդությունը մեռելային անզգայու-
թյուն եր զրոշմել: Յերեք ամբողջ տալի յե, վոր այդ ան-
հասկանալի հիվանդությունն որ որի վրա հալում, մաշում
ե Սաքուլին: Ել գեղ չմնաց, վոր փորը չածեց, ել հեքիմ
չմնաց, վորին չղիմեց: Որեր ու շարաթներ խաչերի դռանն
անցկացրին, մատաղներ մորթեցին, կարմիր ու սպիտակ
հագցրին, բայց և այնպես վոչինչ, վոչինչ չոգնեց: Ընդհա-
կառակը՝ Սաքուլն որ որի վրա վատացավ, հիվանդությունն
ավելի խոր բնակալեց: Սկզբներում ելի քիչ ու միշ կա-
րողանում եր բանել, բայց վերջին ժամանակներն ուրա-
զը մի քանի անգամ վրա անելուց հետո շունչը կտրվում
եր և սիրտն այնպես արագ բաբախում, վոր կարծում եր,
թե դուրս պիտի պրծնի բերնից: Այդ յերեք տարվա ըն-
թացքում նրանք քանդվեցին, քարը քավեցին. տանն ել վու-
կեղեն ու արծաթեղեն չմնաց զրավ զրին, ժամանակին
չկարողացան թափել, — կորցրին, ավելորդ բաները ծախե-
ցին — ծախծխեցին, հետո պարտքերի մեջ թաղվեցին և
ցին — յերեք յերթեկ հիվանդների քաղաքային բուժարա-
նում կանոնավոր դեղ ու դարման անելու համար «տաս
շալի» յեն ուզում, — չկա:

Նատոն մի ծանր թառանչ քաշեց:

— Սաքուլ, — շնչաց նորից:

Սաքուլն աչքերը բաց արեց:

— Սոված չե՞ս:

— Չե:

Ախր վոչ յերեկ, վոչ եսոր դատ չես առել բերանդ,
մի բան ելա կեր, վոր ուժ ունենաս: Հեղնարանք մատաղ

ենքերել, քեզ հրմար եմ պահել, վեր կաց կե։ Ազին ել հրեա փռնիցը հացերը կբերի։

—Վոր չեմ ուզում, ի՞նչ ուտեմ։

—Հաջաթ չի, գորով կե։ Թե չե, բերանդ ըտենց հուփ տված խո ջլիս հալից կընկնես։ Վեր կաց։

—Յեհ,—սեղսրտությամբ արտասանեց Սաքուլը և աչքերը նորից փակեց։

Նատեն կրկին հառաչեց և կարճ ժամանակ նստած երլուռ ու վշտահար մտածմունքի մեջ։

—Հա, Սաքուլ ջան,—հանկարծ ասաց նա, բստ յերեփույթին, մի բան հիշելով։—Առավոտն ուզում եյի պատմեմ քեզ, վեր կենամ տեսնեմ գնացել ես։ Գիշերս ախր մի զարմանալի յերազ տեսա։ Թեթեմ թե դու ըտենց թախտի վրա պառկած ես, մեկ ել տեսնեմ մի կարմիր ձիավոր թուրը ձեռին նի ընկավ ու վրա պրծավ քեզ։ Ե՞նչ ես պառկել, ասում ա, ընչի՞ չես գալիս։ Ես սըհաթիս թքովս կամ, ասում ա, կես կանեմ, թե չես եկել։ Ու թքովս կամ, ասում ա, կես կանեմ, թե չես եկել։ Ու թուրը դորդ, վոր վրա չբերեց։ Հա ըտեղ յես զարթեցի։ Թուրը ընենց լքլքոցն եր ընկել, վոր կարծում եյի դորթ Սիրտս ընենց լքլքոցն եր ընկել, վոր կարծում եյի դորթ։ Հըմի, Սաքուլ ջան, ասում եմ, ազին վոր գա, բացաեր։ Նաղի մոտ ղրկենք։ Յես ինչ գիտամ, բալի ելի խաչիցն ես ու անմեղ տեղը քեզ պաի փչացնես դեղերով։

—Տո, ելի խաչ, վրա բերեց Սաքուլը դառն հանդիմանությամբ։

—Վուլ, ըտենց մի ասի, Սաքուլ ջան, խաչը կնեղանա,—ասաց Նատեն վախեցած։—Դորթ ա, խաչերի դուռը շատ ենք ման եկել, համա ի՞նչ կա վոր, ես մեկն ել փորձենք։ Ախր չես իմանում, ե, իմ որումս ըտենց ափաշկաբա տեսած չեմ. կասես ես նրմուտին ել կանգնած ա աչքիս առաջ ձիուն նստած, թուրը հանած։ Հը՞, Սաքուլ ջան, ազին վոր գա, ղրկենք։

Սաքուլն արդեն ծածկել եր աչքերը ձանձրացած։

—Եհ, արեք, ինչ ուզում եք,—ասաց նա խորին անտարբերությամբ։

—Հա, Սաքուլ ջան, ղրկենք, ղրկենք։

Որորոցի յերեխան լաց չեղավ։

Նատոն վեր կացավ, գնաց չոքեց որորոցի մոտ, նախ սկսեց որորել, հետո վոր տեսավ ձայնը չի կտրում, ծիծր բերանը դրեց և, մի ձեռքով որորոցը գրկած, մտախոհության մեջ ընկավ՝ աչքերը մի կետի հառած։

* * *

Դուռը բացվեց։ Կապույտ սուգերի մեջ հացերը շալակին, անքանքալով մտավ ազին—Սաքուլի մայրը, կարճահասակ, չորացած պառավ մի կին, վշտահար, խորշումած բարի դեմքով։ Յեսեից մտավ նրա թուր—չորս հինգ տարեկան վախ մի աղջիկ, ձեռներով յերկու հաց իրար վրա պինդ սեղմած կրծքին։ Հացերից մեկը, տակինը, սահեց եր ներքև և սպառնում եր ընկնել։ Նա վազելով հասավ թախտին, բարձրացավ վոտների ծայրերի վրա և հացերն անփասա դրեց թախտի ծայրին։

Ըհը, հըլա չեք պառկել,—տխուր քրթնջաց պառավը, տեսնելով վորդուն պառկած։—Ասա, վոր կարում չես, ել խի լես ծեքծեքալի դուրս գնում։

Շալակի հացը դրեց թախտի վրա և կամաց դարձավ հարսին։

—Աղջի, քնած ա։

—Գիտում չեմ, նոր զարթուն եր,—պատասխանեց Նատոն։

Պառավը մոտեցավ վորդուն և խոնարհվեց նրա վրա։

—Հը։

—Գնած չեմ։

—Չե։

—Վոնց ես։

—Եհ, յես իմ վոնց եմ։

—Տաք-տաք հաց եմ բերել, վե կաց կե։

Ոհ, զահլա տարաք, ելի,—Չղախությամբ արտասանեց Սաքուլը վերմակների տակից և շուռ յեկավ մյուս կողքին։

Պառավը, խորին վշտով համակված, մի կարճ ժամանակ խոնարհված մնաց վորդու վրա, հետո մի ծանր թառանջ քաշեց, դնաց բաց արեց կապոցը և սկսեց թեթ-թեթ հացերը փռել թախտի վրա, վոր սառչեն։ Այժմ սենյակի մեջ տարածվեց տաք-տաք հացերի ախորժալի հոտը։

—Աղջի, բա հիվանդանոց չի գնացել,—կամաց հարցրեց հարսին, վոր ծիծր տալը վերջացնելով, սկսել եր որորել յերեխային։

Նատոն պատմեց, վոր հիվանդանոցում առանց չքավորության վկայականի չեն ընդունել ձրի։ Պատմեց և այն, վոր տերտերն ասել եր թե վկայականը կիրակի որը կտա։

—Այ, տալիք դնեմ նրա գլուխը,—վորդոված բացականչեց բարի պառավը։—Բա նա հոգի ունի։ Ես հալին վոնց մնա մինչև կիրակի, աղջի. ըսոր յերկուշաբթի ա ախր։ Հը։

—Դե յես ինչ գիտամ,—տխուր ու հուսահատ պատասխանեց հարսը և որորոցը մի կողմ քաշեց, վորովհետև թախտի մի տախտակը իրստ ձեռնում եր նրա տակ։—Աղջի, արի մի որորի, և, լվացքս մնաց,—դարձավ նա աղջկան, վորը թաժա հացից մի կտոր կտրած՝ ախորժակով կծոտում եր։

Փոքրիկ աղջիկը բարձրացավ թախտը, ծալապատիկ նստեց որորոցի մոտ և մի ձեռքով սկսեց որորել յերեխային, իսկ մյուսով շարունակում եր կծոտել հացը։

Նատոն իջավ թախտից, մերկ վոտներին հագավ չուս-

տերը, բայց լվացքին դիմելուց առաջ նստեց սկեսոր մոտ
և փափսաց նրա ահանջին.

—Ազի ջան, արի մի ձեռաց գնա բացանողի մոտ,
տենանք ինչ կասի են իմ երազի հրմա, առաջուր վոր
քեզ պատմեցի: Այ, կտեսնես, թե ս. Գևորգը չըլի են
ձիավորը:

—Դե յես ինչ գիտամ, վորդի,—վշտահար արտասա-
նեց պառավը.—Ս. Գևորգն ել են եր, վոր գնացինք, մա-
տաղն ել են եր, վոր մորթեցինք, ճար չըլավ ու,—մեռ-
նեմ նրա վոտին:

Յեվ պառավը յերկյուղածությամբ բռնված, ծանր
հառաչեց:

—Չե ազի ջան, ազի, հոգուտ մեռնեմ, վե կաց հենց հիմիս-
կեթ գնա,—աղաչեց հարսը.—Այ, մի արասի ունեմ, տամ
Նատոն դերիայի գրպանից շտապով հանեց թաշկինա-
կը, յետ արեց ծայրին կապած մի քսան կոպեկանոց և
տվեց սկեսորը: Պառավը, լուռ ու մտախոհ, դրամը կապեց
իր բռնոթոտ, դեղնած թաշկինակի մեջ, գրպանը կոխեց,
ծածկեց իր խոնացած սև շալը և դուրս գնաց:

* *

Անցավ մոտ յերեք ժամ: Նատոն պարզաջրել եր լվաց-
քը և փռում եր փողոցում կապած թոկի վրա, վոր վե-
րադարձավ սկեսուրը:

—Վեր կացավ, աղջի, հարցրեց պառավը:

—Չե. ընենց լավ քնած ա վոր,—պատասխանեց Նա-
տոն և իր կողմից հարցրեց.—ընչի՞ եսքան ուշացար:

Պառավը վրայից վերցրեց շալը և նստեց դռան մոտ
գետնին ամրացրած նստարանի վրա:

—Ըսկի ճար ու ճամբա կար վոր.—տաջ նա:—Ինչ-
քան մուշտարի ունի քոռացածը,—տունը դմփում եր:

—Յանի լավ իմացավ, ազի ջան,—հարցրեց հարսը:

—Ընենց մին-մին յետ ասեց, վոնց վոր մեր տանը
նստած ըլեր:

—Ի՞նչ...

—Քու աբեր:

Նատոն արագ նստեց սկեսոր կողքին:

—Ի՞նչ ասեց,—հարցրեց նա շափազանց հետաքրքր-
ված:

—Վոր ասեմ, ասում ա, կոբուտ ա—կորուտ չի.
վոր ասեմ, ասում ա, ճամբորդ ա,—ճամբորդ չի: Ես ով վոր-վոր
ա, վոչ ըրեխա յա, վոչ ծեր: Ես ինչ ա, ասում ա,
առաջն ընկած, ուրագ ա, թե ինչ—չեմ գիտում, համա
ինչ արած, ասում ա, վոր խեղճը ձեռումը դվաթ չունի
վեկալին:

—Ի՞, զո՞րթ, ազի ջան,—բացականչեց Նատոն զար-
մանքից տարված:

—Են աստո՞ճը: Ափսուհ, ասում ա, ըժում ինչ լավ
աղամորդի յա, ե. Ես յերբ ա, ասում ա, հիվանդացել, վոր
ըսենց թեկ ա կարվեց: Հրեա պարզ ըրեում ա, ելի, ասում
ա, ունեցած-չունեցածը դեղ ու դարմանի յա տվել, համա
զատ չի գառել: Ես ասվեք են, ասում ա, երկուսը պատիկ
են, մեկը մենձ: Ես մենձը քիթն ա, ասում ա, թե կնիկը,
չատ ա դարդ անում: Հրեա մեկն ել կա, ասում ա, պա-
ռավ ա, սա ել ա, ասում ա, շատ տարակուսած: Դե ես
ել դու յես, ելի, ասում ա, ինչ ես շատ դահլա տանում:
—Վույ զո՞րթ, ազի ջան,—բացականչեց Նատոն, վորի
աչքերը վառվում էին ծայրահեղ զարմանքով և հիասթափ-
չումով:

—Ղորթո վո՞րն ա, աղջի: Ասում ա ելի, ընենց մին-
մին յետ ասեց, քոռացածը, վոնց վոր մեր տանը
նստած ըլի:

—Ըժո՞ճ:

—Ըժում... Ես ինչ ա, ասում ա, ձիավոր ա, թե թե-
վավոր, համա հոդեգեն չի: Հրեա-հրեա ասում ա, պոնկնե-
րից կրակ ա թափվում, քառես թոնիք ըլի: Դե խաչ ա,

Ելի, ասում ա. յես խո իմաստուն չեմ, ասում ա, վոր ասեն բան դրուստ իմանամ: Ո՛ւմ համբուրող ա, ասում ա, ս. Սարգսի, թե ս. Գևորգի, ուխտ պիտի գնա: Դե ուրիշ ի՞նչ ասեմ, ասում ա, ես ա, ելի:

—Վույ մեռնեմ ս. Սարգսի ել, ս. Գևորգի ել ողորմութենին, — արտասանեց Նատոն և, աչքերը յերկինք գցած, շերմեռանդությամբ խաչակնքեց յերեսը: — Տեսա՞ր, Երազս դորթ դուրս եկավ: Քոռանամ յես, անցկացած տարին դոխտուհիների յետևից ընկանք, չգնացինք Թելեթ ու հրմի տեսնում էս ..

— Հա, ես ել ասեց, — ընդհատեց նրան պառավը, մտաբերելով բաց անողի պատվերը. — իրեք որ ու գիշեր, ասում ա, պտի պառկած մնա խաչի տակը. ոճորքը յերկինքը պտի ըլի, ասում ա, կողենքը — գետինքը, չունքի, ասում ա, հրեղեն — թևավոր ձիավորը թռչում ա յերկինքի ու գետնի մեջտեղը:

Նատոն նորից ու ավելի շերմեռանդությամբ խաչակնքեց յերեսը և ասաց վճռական կերպով.

— Յես ես ամում եմ յետ գնում Թելեթի ս. Գևորգի հրմար, մեռնեմ նրա սուրբ զորութենին:

Նա վեր կացավ շտապելով փռեց լվացքի վերջին կտորները և ներս գնաց սենյակը: Սկեսուրը հետևեց նրան:

Նատոն չուտաբեր թողեց ցեխոտ հատակին, բարձրացավ թախտը, պատի մեջ գտնված պահարանից հանեց յերկու դեղին մեղրամոմ, գլուշորեն, վորպեսզի թախտի տախտակները չճոճան փոխի տակ, մոտեցավ քնած ամուսնուն, մոմերը պտույտ տվեց նրա գլխի վերևը, հետո նույն գլուշ քայլերով իջավ, հագավ չուստերը և մոմերը տարավ դրեց բուխարու գլխին, ուր յերևում ելին ամեն շաբաթ գիշեր վառվող մոմերի սևացած հետքերը:

Հիվանդը տնքաց և շարժվեց վերմակների տակ:

Պառավը մոտեցավ նրան:

— Սաքուլ:

— Հը:

— Չարթուն էս:

— Հա:

— Գնացի ախր բացանողի մոտ:

Սաքուլը վերմակների ծայրերը յետ քաշեց յերեսից և հետաքրքրությամբ նայեց մոր աչքերին:

— Հա-ա՛ Ի՞նչ ասեց:

Նրա կարմրատակած թաց յերեսից և տենդոտ, պլպլող աչքերից յերևում էր, վոր քնի մեջ կազդուրիչ քրքրոյնք էր յեկել:

— Վոյ, եղ ինչ լավ ա ըլի, Սաքուլ ջան, հրեդ քրտինք ա եկել, — մոտ վազելով բացականչեց Նատոն ուրախացած և, իսկույն իր գլխի սպիտակ աղլուխն առնելով արեց ամուսնու յերեսի քրտինքը: — Բաց չըլես, Սաքուլ ջան, բաց չըլես, — ավելացրեց նա և սկսեց տապալել վերջան, մակների ծայրերը նրա շուրջը: — Ընենց լավ իմացել ա, Սաքուլ ջան, վոր արմացք: Ազի ջան, մի պատմի, է:

Պառավը ծալապատիկ նստեց վորդու մոտ և սկսեց ավելի մանրամասնորեն պատմել բացանողի գուշակությունները:

Նատոն նստել էր մարդու վոտների մոտ և շարունակ նայում էր նրա դեմքին, կարծես ստուգելու համար, թե քացանողի ճիշտ գուշակությունն արդյոք նրան ևս նույն պարմանքն ու հիացքն և պատճառում, ինչ վոր իրեն:

Սաքուլը լսում էր լուռ և, ըստ յերևույթին, անտարբեր. միայն չորացած շրթունքներն էր լպստում:

Փոքրիկ աղջիկը մի վոտով որորում էր որսորոցը և

տիկնիկ եր խաղում: Այդ տիկնիկն ինքն եր շինել. մի տափակ կոճակի վրա սպիտակ փալաս եր փաթաթել, կոճակը կարի սև թելերով կապկպել եր մի փոքրիկ փայտի ծայրին, փայտին հագցրել եր դերիայի պես իր ձեռքով կարած մի փոքրիկ տուպակ, և տիկնիկը կազմ ու պատ-
րաստ խաղում եր նրա ձեռքին: Նրա տիկնախաղն ել պարզ եր, ինչպես իր տիկնիկը. շրթունքներով ճղճղացնում եր պարերգի պես մի բան և ձեռքերով պար եր ածում տիկնիկը թախտի վրա:

— Հըմի ի՞նչ ես ասում, վորդի ջան, գնում ե՞սք թե-
լեթ, թե չե,— հարցրեց պառավը պատմությունը վերջաց-
նելուց հետո:

— Ընչո՞վ գնանք, է,— ասաց Սաքուլը:— Տաս շայի չու-
նեմ, վոր հիվանդանոցումը տամ, թեկեթ վո՞նց գնանք: Ելի
քիչ-քիչ մի երկու թումանը հերիք չի:

— Ի՛, Սաքուլ ջան, ըտենց մի ասի, խաչը կնեղանա:
Երկու թումանն ինչ ա, վոր չես կարա մեկից ճարի:
Կգնաս, աստծու ողորմութենով կլավանաս, կգաս կբանես,
պարտքդ երկու շաբթումը կտաս:

Սաքուլը յերկար ժամանակ չեր համաձայնվում նոր
պարտք անելու, քանի վոր արդեն բավական հին պարտքեր
ունեւր վճարելու: Բացի դրանից, նրա վիճակը տեսնելով,
ո՞վ եր գովել պարտք տալու նրան:

— Տունդ գրավ դի, գլուխը քարը, տունը ջանիցդ խո
լավ չի՞— ասաց Նատոն:

— Դու ել բան ասացիր,— նկատեց Սաքուլը ջղայնա-
ցած:— Բալքի չլավացա, մեռա, ընչով ե՞ք թափելու: Հաց
չատ կճարեք, ա՛յ, ուտելու, վոր տան քրեհ ել քաշեք: Ես
մի քնձոռտ տունն ա, ելի, թողեք ես ել ա մնա ձեզ, վոր
քուչումը չմնաք:

— Եհ, ընչե՞ր ես ասում, Սաքուլ ջան, վորդի ջան,— բացա-
կանչեց պառավը մեղմ կշտամբանքով:— Եղ ի՞նչ ասելու բաներ

են, վոր ասում ես: Մի քիչ ել մեզ խեղճ արի, է, սիրա-
ներս կրակ ես գցում, փթոթում:

Յե՛վ պառավի բարի, վշտահար աչքերը թաց յեղան:

— Դա ըսկի աստված ունի՞ վոր,— բեկբեկ ձայնով ար-
տասանեց Նատոն և գլխի աղլուխի ծայրը սեղմեց աչքե-
րին:

Մի բուպե սենյակում ճնշող լուսթյուն տիրեց: Լուե՛ր
եր նույնիսկ փոքրիկ աղջիկը և, տիկնիկը գողին դրած,
յերեխայական հետաքրքրությամբ նայում եր տատին,
մորը, հորը:

— Լավ, ես մեկն ել թող ձեր ասածն ըլի,— վերջա-
պես համաձայնեց Սաքուլը, վոր ինքը ևս զգացել եր իր
վերջին խոսքերի ծանրությունը:

* * *

Յերեկոյան դեմ նա գնաց իրեն լավ ծանոթ մի կապա-
լառուի մոտ, վորն ամբողջ քաղաքի հյուանների, վորմադիր-
ների և մշակների շրջանում հայտնի յեր Սերգեյ Ստեփա-
նիչ, կամ պարզապես աղա Սերգո անունով:

Սերգեյ Ստեփանիչը,— խոշոր արտաքինով, խոշոր բե-
խերով, մոտ հիսուն տարեկան մի տալիս ժամացույցի
արխալուղով, վորի վրա հուրհրատին եր տալիս ժամացույցի
վոսկե հաստ շղթան,— նստած եր մի նոր հսկայական շի-
վրա, արխալուղի վրայից հագած ամառվա վերարկուի փե-
շերը գողին հավաքած, և «տեր-վորդորմյան» ձեռքին՝ դիտում
եւ որվա վերջին աշխատանքները: Տասնյակ վարպետներ և
մշակներ գովածու ելին կիսաշեն պատերի գլխին, տախ-
տակամածների վրա, բակի մեջ, ցեմենտի տակառների,
տալաղի, հողի, ցեխի, գաջի ու կրի կույտերի և բուրգեր
ավազի, հողի, ցեխի, գաջի ու կրի կույտերի և բուրգեր
կազմած աղյուսների շուրջը: Մի շատ բարձր պատի գլ-
խին վորմադիրներից մեկը— մի պարսիկ— փափախը գլ-

խին, մայր մտնող արևի կարմիր ճաճանչներով վողողված,
համ շարում եր պատը, համ կլկլացնում մի բայաթի շատ
ախորժալուր տենորով:

— Ուստա Սաքուլ, — բացականչեց Սերգեյ Ստեփանիչը:
— Տո, եդ ի՞նչ ա հալդ. ելի հիվանդ ես:

— Հա, աղա ջան:

— Տեսչեն, բա վո՞նց չլավացար մինչև հըմի: Ըսկի
դեղ-մեղ անում ես:

— Ընչոր ունեյի, դի՛քի դեղի ու համի տվի ու յես
ի՞նչ գիտամ: Ես անտեր ցավը մտել ա ջանս, դուրս չի
զալիս:

— Բա ըսկի չես բանում:

— Թե վոր լավ եմ ըլում, ընչի՞ չե, մին-մին բանում
եմ, համա մին-մին բանելով ի՞նչ կըլի: Մի տուն ողու-
շաղ պահելը դժար ա, աղա:

— Այ, թե ուզում ես, բան շատ ունեմ, ըստեղ ել
ուրիշ տեղ ել, արի բանի:

— Ուզում եմ, վո՞նց չեմ ուզում, աղա. այ, սրանց
վոր տեսնում եմ (Սաքուլը ձեռքով ցույց տվավ շուրջը),
ջանս կրակ ա ընկնում, համա վոր ես անտեր ձեռներումս
հարաքաթ չկա:

— Բա ընչի՞ յես յեկել:

— Եկել եմ, վոր... կմկմաց Սաքուլն աչքերը վայր
թողնելով և չվերջացրեց:

— Վոր ելի փող ուզես, չե:

— Հա, աղա ջան, — արտասանեց Սաքուլը խեղճ-խեղճ
նայելով նրան:

— Բա են առաջվա տասը մանեթը:

— Դե են առաջվա տասը մանեթն ել... դե, ի հարկե, —
նորից կմկմաց Սաքուլը և ավելացրեց — թե վոր...

— Ի՞նչ թե վոր:

— Թե վոր... յես ի՞նչ գիտամ, գրավ կուզես...

— Ի՞նչ գրավ:

Դե գիտես ելի, աղա ջան, մի տուն ունեմ...

— Տո՛ւն ել ասում ա: — Սերգեյ Ստեփանիչն անկեղծ
զվարճությամբ ծիծաղեց, կայտառ պատանու պես վեր
թռավ տեղից և ձեռքով թափ տվավ քամակը: — Տո, տանդ
վոր մի քացի տամ, շուռ կգա: Բան ունես, բան սոսա:

Դե, ի՞նչ ասեմ, աղա, եդ ա, ինչոր ունեմ: Ուզում
ես՝ առ, չես ուզում՝ ասա գնա Գուռն ընկի: Ուրիշ ճաղ
չունեմ, աղա:

Սերգեյ Ստեփանիչը նորից ծածաղեց:

— Վսյ, խեղճ իմ Սաքուլ, ինչ լավ մարդ ես, — ասաց
բարեսրտությամբ խփելով նրա ուսին: — Դու ինձ ես ասա,
ելի ի՞նչքան ես ուզում:

— Ելի վոր մի քսան մանեթ տաս, աղա...

— Քսան մանեթ: Տո, քսան մանեթն ի՞նչ ա. քսան մա-
նեթին մեկ փչեցի — հանգավ, — շարունակեց ծիծաղելով:
Սերգեյ Ստեփանիչը:

— Դե, հլա քսան մանեթ ել հերիք ա, աղա, — նրա
խոսքերից սրտապնդված ասաց Սաքուլը, — ու թե վոր վեր-
ջե...

Սերգեյ Ստեփանիչը հտնկարծ լուրջ դեմք ընդունեց ց

— Ե, եդ չըլավ, եդ չըլավ, ուստա Սաքուլ, — շտապեց
ընդհատել նրան: — Քսան մանեթն ել վոր տալիս եմ, Սա-
քուլ ջան, հոգուս խաթեր եմ տալիս, չունքի լավ մարդ
ես, լավ ուստա յես, ինձ հըմար շատ ես բանել, համ ել
խմող չես:

— Աստված քեզ լերկար կյանք տա, աղա ջան: Յես

ել քու հացը շատ եմ կերել, շնորհակալ եմ. դե ի՞նչ ասեմ,
աղա ջան, թե վոր լավացա, չմեռա. ես յես գիտամ ելի:

— Դե, հըմի մի քիչ սպասի, հրես շաքաչ կանեն, կգը-
նանք ինձ մոտ մի վեքսիլ կգրենք յառսուն մանեթի, — ես
առաջվա տասը մանեթն ել հետն եմ ասում, — ու վերջը,
յերբ վոր կլավանաս, կամ փողը կտաս, կամ փողի տեղ

Այդ և հետևյալ որը գիշեր-ցերեկ Սաքուլը պառկած
էր անկողնում յեկեղեցու պատի տակ: Գիշերները նրա
մոտ նստած հակում էր մայրը համարյա անքուն: Բա-
րեբախտաբար այդ յերկու որը յեղանակը լավ էր, և Սա-
քուլը բավական լավ էր զգում իրեն: Յերրորդ որն առա-
վոտյան մատաղը մորթեցին: Ամենալավ կտորները և մոր-
թին տարան վանահայրը, տերտերները, տիրացուն և ժամ-
կոչը, մնացածից շատը բաժանեցին հարեան ուխտավորնե-
րին, իսկ մաշուլը տարան գյուղի բոկոտն յերեսաները
և կանայք, վոր հավաքվել էին հազար ու մի տեսակ
ամաններ ձեռքներին:

Որը տոթ էր, շունչ քաշել չէր լինում: Յերեկոյան
դեմ յերկինքը թխպեց. արագորեն սևալավ, հրեղեն կայ-
ծակներն սկսեցին պատռել ամպերի կուրծքը նախ հեռա-
վոր ու խուլ, հետո ավելի ու ավելի մոտեցող և ուժգին
վորտումներով. ողն սկսեց շարժվել և ցրտել. հետո հան-
կարծ այնպիսի մի ուժգին փոթորիկ բարձրացավ շրխո-
ցով ու թրխկոցով, վոր յերկինք ու յերկիր խառնվեցին
իրար փոշով ու աղբով: Մի ինչ-վոր ցուրտ բան, կլորիկ
ու պստիկ, հրացանի կոտորակի պես թրխկաց Սաքուլի
նած բնության այդ արհավիրքը: Մի կոտորակին հետևեց
յերկրորդը, յերրորդը... ավելի ու ավելի հաճախ ու խոշոր
Սաքուլը շտապեց շուռ գալ կողքի և գլուխը ծածկեց վե-
մակի տակ: Նույն րոպեյին զգաց, վոր կարկտախառն անձ-
րեք թակում է վերմակը: Նատոն ձեռաց վաղացրեց մի-
մեծ կապերտ և ձգեց նրա վրա: Պառափն էլ մի յերկու տուպ-
րակ բերեց և ձգեց կապերտի վրա:

Սաքուլը կուչ էր յեկել այդ ծանրության տակ, ճընշ-
վելով ոգի պակասությունից, և ականջ էր դնում, թե
ինչպես կարկտախառն հորդառատ անձրևը շփշփոցով թա-
կում էր տոպրակներն ու կապերտը, թե ինչպես յերկին-

քը գողգողում էր անդադոչ վորտումներով համարյա թե
անընդհատ, թե ինչպես հառաչում ու շառաչում էին ըն-
կուղենին և մյուս ծառերը փոթորկի ուժգին թափահա-
րումներից: Նա զգաց, թե ինչպես անձրևի ջրից գոյացած
մի առվակ ծլլալեն ներս խուժեց բարձի վրայով, անա-
խորժ սառնությամբ սողաց ականջի մոտով և սկսեց գուբ
կապել տակը, ծծվելով ներքնակի մեջ: Առվակներ էին,
վոր վազում էին անկողնի կողքերից:

Կինն ու մայրը, հորդահոս անձրևի տակ թրջվելով,
շփոթված, չէին իմանում ինչ անեն: Բացանողը պատվի-
րել էր, վոր հիվանդը յերեք որ ու գիշեր պետք է պառ-
կած մնա խաչի տակ բացոթի, մինչդեռ յերեք որ ու գի-
շերը դեռ չէր լրացել, իսկ հիվանդին այդ հորդահոս անձ-
րևի տակ թողնել անկարելի էր:

— Աղջի, վեր առնենք տուն տաններ, — ասում էր պա-
ռավը:

— Բա վոր իրեք որը չի թամամել, — առարկում էր
Նատոն:

— Աղջի, բա ես անձրևը չեմ տեսնում:

— Դե ասում եմ վորտեղ վոր ա՛ կկտրի:

— Վճրդիան կկտրի, աղջի, տես, ե, վոնց ա հուրհրատում
չիրավի, անձրևը կարծես միտք չունեն կտրվելու: Այ-
ժըմ կարկուտն էլ անձրևի յեր փոխվել և ջրերը թափվում
էին այնքան հորդ ու առատ, վոր նրանց թանձրության
մեջ յերկնքի փայլատակումները հազիվ էին լուսավորում
մթաղնած յերկիրը: Յերկնքի հաճառյա անընդհատ վորո-
տի ձայները, անձրևի շփշփոցը, մոտակա ձորակի միջով
վազող ջրերի քչքչոցը և ծառերի շառաչը միախառնվելով
այնպիսի մի ժխոր էին բարձրացրել, վոր իրար մոտ
կանգնած հարս ու սկսուր հազիվ էին լսում իրար ձայն:

Սաքուլը, անկողնու մեջ կուչ յեկած, զգում էր, թե
ինչպես այս ու այն կողմից ներս ծորացող առվակները

աղմկելով իր հուժկու կանչով: Ու կյանքի առօրյան հիշեցնող այդ կանչը, մի ըոպե վանելով մահվան ուրվականը, լսվում է մի առ ժամանակ ևս, մինչև վոր հետզհետե խլանալով լռում է վերջապես, և մահվան ուրվականը նորից գալիս է իր փսփսուկը տարածելու մեռնողի սենյակում առաջվանից ավելի ծանր ու չարագուշակ լռության մեջ:

Հիվանդն այժմ պառկած է աչքերը փակ, և յեթե ծանր հեմքը չլինի, տեսնողը կկարծի, թե մեռած է: Պառավ մայրն անհանգստացած աչքը չի հեռացնում նրա դեմքից. նրա գլուխը սաստիկ շարժվում է. ըստ յերևույթին, ուղում է ինչ-վոր ասել, բայց չի համարձակվում: Վերջապես դադարում է ճանճերը քշելուց և, խոնարհվելով վորդու դեմքի վրա, շնչում է անհամարձակորեն:

— Սաքուլ ջան...

Սաքուլը կամաց բաց է անում աչքերը և նայում նրան:

— Ի՞նչ կլի, վոր տերտերին իմաց տանք:

— Տո, ելի տերտեր, — բացականչեց Սաքուլը զայրույթի այնպիսի հանկարծական բռնկումով, վոր մայրն ել, կինն ել ապշեցին, թե վորտեղից նա, վորի ձայնը մինչև այժմ հազիվ եր լսվում, հանկարծ այդպիսի մի ուժ հավաքեց իր մեջ: — Տո, ձեր տերտերն ու խաչը չէ՞ր վոր ինձ ես տեղը հասցրին... ել ի՞նչ եք ուղում ինձանից... թողեք, ելի, հանգիստ հոգիս տամ...

Նրա ձայնը հանկարծ կտրվեց, աչքերը լցվեցին արտասուքով, և նա այլևս վռչինչ չկարողացավ արտասանել:

— Դե յես ինչ գիտեմ, վորդի ջան, ասում եմ բալի... — արտասանեց մայրը կսկծալից և առանց խոսքը վերջացնելու լռեց, վորպեսզի այլևս չգրգռի վորդուն:

Ու առժամանակ խանգարված չարագուշակ ծանր լռու-

թյունը գալիս է նորից թագավորելու մեռնողի սենյակում:

Սաքուլը կամաց-կամաց հանգստանում է և մտառու հայացքը տնկում դիմացի տան արևակեղ պատին: Յերկար լռությունից հետո նրա շրթունքները շարժվում են. ինչ-վոր բան է ասում, բայց դժվար է լինում վորոշել արտասանածը:

— Ի՞նչ, Սաքուլ ջան, — հարցնում է մայրը, խոնարհվելով նրա դեմքին:

Նատոն, վոր դեռևս շարունակում եր ծիծ տալ յերես խային, դեմքը դարձնում է դեպի նա և ականջը սրում:

— Ասում եմ փոթրադչիկ Սերգոն, — շնչում է մեռնողը, ամեն մի խոսքի վրա հազիվ շունչը յետ բերելով, — են, վոր իրեք թուման եմ պարտ... փիս մարդ չի... կլի, վոր չուզի... Համա թե ուզի... յարադս տվեք... Թե հերիք չանի... քամարս ծախեցեք... հոգիս չծանրացնեք...

Խեղճ պառավ մայրը միանգամայն կարկամում է և չի իմանում ինչ ասի:

Նատոն զգում է, թե ինչպես ամուր մի բան բռնում է բուկը: Գլուխը դնում է որորոցի վրա, դեմքը ծածկում Վոնների մեջ և ամեն կերպ աշխատում է զսպել խեղդող հեծկտանքը:

Իսկ փոքրիկ աղջիկը շարունակում է մատները շարժել լուսամուտի ապակիների վրա, վոր բռնի ճանճերը, և նմանեցնելով կինտուլի կանչին, մեքենայաբար կանչում է կամացուկ՝ «թուլթա, թուլթա, ախառի թուլթա»:

ԱՌԱՋԻՆ ՔՐԻՍՏՈՆՅԱՆԵՐԻ ՇԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ ՊՐԱԳԱՅՈՒՄ

Այն գարեջրատունը, վորտեղ մենք սովորաբար հաճախում էինք, հաճախում էր նաև պարոն Կոպիտկոն։ Նա չափազանց կրոնասեր մարդ էր և միշտ հասկացնել էր տալիս, վոր բանի տեղ չի դնում և արհամարհում է մեզ, հավանորեն այն բանի համար, վոր մենք, իրոք այնպիսի լեզվով էինք խոսում, վոր հազիվ թե դուր գար ասածուն, մինչդեռ պարոն Կոպիտկոն մինչև իսկ տասներորդ բաժակից հետո էլ անհրաժեշտ էր դառնում հիշել ասածուն։

Դրա համար էլ մենք նրան անվանում էինք «Վինոգրադների առաջին քրիստոնյան»։

Թիկնոցի մեջ փաթաթված, լուռ ու մտածկոտ մտնում էր գարեջրատուն ախպես, ինչպես առաջին քրիստոնյաները մտնում էին գազաններով լի հոռմեյական կրկեսը։ Յե՛վ յերբ նա բարձրացնում էր գարեջրի բաժակը, այդ անում էր այնպիսի հեզությամբ, բարեպաշտությամբ, ինչպես սուրբ Պետրոսի ժամանակներում քրիստոնյաները բարձրացնում էին բաժակը կատակոմեններում¹⁾։ Նրա միակ և միևնույն ժամանակ արհամարհանքի ուժեղ արտահայտությունը «դե աստված ձեզ հետ» խոսքերն էին, վոր գարեջրատնից դուրս գալիս շարժվում էր մեզ։

¹⁾ Կատակոմբ—նախկին քրիստոնյաների ստորերկրյա շերտեր։

Մենք մի քանի անգամ փորձեցինք խել նրանից ասածուն, բայց նա միշտ բուժ համառությամբ շարժում էր գլուխը և ասում։

—Այդ բոլորն իզուր է, ինչ հավատով վոր յես ծնվել եմ, նույն հավատով ել կմեռնեմ։

Յերբեմն նա սխալվում էր և ասում։

—Այն հավատով, վորով յես մնվել եմ...

Նա ծառայում էր թաղումների բյուրոյում և, ըստ յերևույթին, այդ հանգամանքն ազդել էր նրա աշխարհայացքի վրա, թեպետև ընդհանուր առմամբ բավականին ծաղրանքով էր արտահայտվում իր պրոֆեսիայի մասին։

—Այ թե տանջվեցի յես այսոր մի պառավ կնոջ դադը խցկելիս,—ասում էր նա։ Բայց այս կրոնասիրու-

թյունը չե՛ր խանգարում նրան թղթախաղով զբաղվելու։ Այնպես պատահեց, վոր մի անգամ, շաբաթ ուր, յերբ մենք տաքացած «քսանմեկ» էինք խաղում, նա խնդրեց, վոր իրեն էլ ընդունենք խաղի մեջ։ Սկզբում նա տանում էր իրեն էլ ընդունենք խաղի մեջ։ Սկզբում նա տանում էր իրեն էլ ընդունենք խաղի մեջ։ Սկզբում նա տանում էր իրեն էլ ընդունենք խաղի մեջ։

Բայց հետո թուղթը չեկավ և տանուլ տվեց իր մեկ շաբաթվա աշխատավարձի մինչև վերջին կուպեկը։

Խաղը շարունակելու և տարվածը վերադարձնելու բռնն ցանկությունն ստիպեց նրան մեզանից հինգ քրոն խնդրել։

—Մեծ ու ըախությամբ, թանկագին ընկեր,—ասացինք մենք նրան,—բայց նախ գրավ տվեք մեզ ձեր ժամացույցը, և հետո հայտարարեցեք, վոր դուք ասածուն չեք հավատում։

—Յերբեք,—բացականչեց Կոպիտկոն։

Դե այդ դեպքում մենք կխաղանք առանց ձեզ։

Մեր այս խոսքերը Կոպիտկոյի համար նշանակում էին այն, ինչ վոր հին Հռոմում կույսի հրամանը։

—Դե նետեցեք նրան գազանների առաջ։

Կոպիտկոյի դեմքը պարզ արտացոլում էր նրա ներքին սարսափելի տանջանքները:

Հրովմեյական կրկեսի գիշատիչ գաղաններին փոխադրեն նրա առաջ կանգնեց իր կնոջ ուրվականը:

— Պարոնայք, — ասաց նա, տալով մեզ ժամացույցը, — և այսպես, լես աստծուն չեմ հավատում:

Իսկ յերբ ստացավ հինգ քրոն և խաղաթղթերը, բացականչեց.

— Բայց և այնպես հավատում եմ աստծուն և գնում եմ հինգ քրոն:

Յեվ տարվելով նա դարձյալ ասաց.

— Յես աստծուն չեմ հավատում:

Այնուհետև նշանի մատանու դիմաց պարտք վերցրեց ասա քրոն և տարվեց ասելով.

— Այնուամենայնիվ աստված կա աշխարհում:

Այնուհետև նա տարվեց իր թիկնոցը: Այլևս վոչինչ չունեի տարվելու, բացի կնոջից, վորը յեկավ նրա յետեւից և բռնեց վզակոթից:

Ասում են, վոր հետեյալ շաբաթ նա վանք է մեկնում ապաշխարելու:

Յեվ արդեն այնտեղից գարեջրատան տիրոջը նվեր ուղարկեց մի համրիչ (թագրեհ):

ԳՈՎԲ ԱՍՏՄՈՒՆ

Կիրակնորյա դպրոցի դասերից հետո գյուղական քահանա հայր Վաղլամի իր սաներին տալով զբոսանքի: Հայր Վաղլամի բարեպաշտ խրատները պետք է հասկացնեյին դպրոցականներին աստծու ստեղծած բնության իմաստությունն ու վողորմածությունը:

Կանգ առնելով անտառի փոքր մարգագետնի մոտ, հայր Վաղլամը ցույց տվեց յերեխաներին լեռները և անծայրածիր հովիտը:

— Այստեղ, գավակներս, մենք ակնհայտ կերպով տեսնում ենք աստծու գործերի վողջ դերիմաստությունը: Տեսնում ենք արհեստանոցներ, ճանապարհներ, լեռներ, անտառներ: Ոձապտույտ են տալիս առուները, անտառներ: Երում յերգում թռչունները: Լեռների լանջերին ծաղկել է աշնանային հավամրգին: Սովորեցեք գավակներս, սիրելի ամեն բան ստեղծողին: Հա, մենք կարող ենք նստել: Այո... մեծ է յերկնային հոր թագավորությունը: Մտքով տեսնում եմ, որինակ, Կուբայի կղզիների հրաշագեղ առավուտը, տեսնում եմ այնտեղ ծխախոտի պլանտացիաները: Խոնարհաբար հիշում եմ աստծու անունը, վասնզի նրանք ել ստեղծած են արարչի ձեռքով:

Տրոպիկական բնությունը հարստությամբ ոժտել է հրաշալի կղզիները: Հասել է առատ բերքը առաջնակարգ ծխախոտի: Աստված ստեղծել է նեզրերին, վորպեսզի աշխատեն նրա պարգևների վրա: Ամենաբարձրյալս ուղղու-

Թյաւն ե տալիս նեգրերի ձեռքերին, փորպեսզի չորացնեն
այս բուրախից տերւը: Այնտեղից ծովերի ե ովկիանոսների
վրայով այդ տերւները տանում են աշխարհիս բոլոր կող-
մերը: Մեզ մօտ ել են բերում: Աստված չի թողնում վոր
նապեքը կործանվեն. իր ահեհնահօր ձեռքով նա պահպա-
նում ե ծովագնացների կյանքը: Հետո նալը մոտենում ե
ափին ե արկղները կանոնաւոր կերպով դարսում են նա-
վահանգստում: Ահա, տեսեք, յերեխաներ, իմ ձեռքում
հենց այժմ գտնվում ե այգպիսի սիգար, ժրաջան նեգրե-
րի աշխատանքը: Տեսնում եք, յես սիրգարը վառում եմ:
Այդ անում եմ մեծ յերախտադիտությամբ դեպի աստ-
ված, վոր Հավաննայի պլանտացիաները պահպանել ե ամե-
նայն չարիքից...

— Այո, — շարունակեց նա, բաց թողնելով ծխի քու-
լաները, դուք զգուժ եք, ինչպես ե բուրում սիգարը: Ինչ-
պես ծուխը բարձրանում ե գոհաբերության խնկի նման:
Իմացեք, վոր ծխում եմ միմիայն վորպես բարյացա-
կամության նշան գեպի սևամորթ հողագործները, վորոնք
գտվերգում են ասածուն ծխախոտի լավ բերքի համար:

— Այո, զավակներս, ամեն բանում ապավինում ենք աստծու կամքին: Ուր վոր նայես, ամենուրեք կտեսնես նրա որհնության հետքերը: Որինակի համար, նայեցեք, ինչպես բազմերանգ զարդարվել է բնությունը, ինչպես աշնանային սաղարթները խաղում են բոլոր գույներով: Իսկ ամենից պայծառ բոցավառվում են արոսենու հրեղեն պտուղները: Սակայն, զավակներս, աստված չուզեց իրեն փառաբանելու համար վողեւորել մարդկանց միմիայն գույներով: Մարդկային հոգիների փրկիչն ու հովանավորողը գիտե մեր անցողիկ կարիքները, նա հասցնում է բանջարեղենը և հյութալի պտուղները և մինչև իսկ արոսենու կարմիր հատապտուղները դրել է ի սպաս մարդուն: Մարդիկ վաղուց ի վեր տառապում են հոգեկան և մարմ-

Նախան ցավերով: Տկար մարմինը նաև տկարացնում է մարդկային հոգին: Յեվ ամենախմայատունն արդեն վաղուց ցույց է տվել մեզ զանազան պտուղներ, բույսեր և արոտ-
ներ: Նրանցից պատրաստվում են բուժիչ միջոցներ և թրբ-
մողիներ: Մարդիկ առաջնորդվելով աստվածային նախա-
խնամությամբ, արոսենուց ևս պատրաստեցին այդպիսի
փրկարար ըմպելիք:

Հայր Վաղյալը բարեպաշտորեն զրպանից հանեց ողու
մեծ շիշը: Շրջելով շիշը բերնին և խմելով փոսկեգույն լի-
կյորը, նա յերանելությամբ լերեսը պարզեց դեպի յեր-
կինք: Հետո շիշը դրեց կողքին և շարունակեց.

— Այո, զավակներս, աստվածային անսահման գթա-
սրտութիւնը մեզ բերում է խորը մտածմունքներ: Ամե-
նից լավ է տարվել նրանցով բնութիւն գրկում, վորով-
հետեւ յերկրիս վրայից ամենափոքրիկ բզեզն անգամ
արարչի գովքն է անում: Նայեցեք ձեր շուրջը գտնվող այս
առատութիւնը: Ահա բացատրում ծաղիկներն են բուրում,
թռչունն են զանազան տեսակի մօտակներն ու ուտիճնե-
րը: Այնուհետեւ, առկա մօտ բազմաթիւ են աստծու ստեղ-
ծած արարածները: Ճշուղիքի վրայի թռչունները, ծառե-
րի սկյուռները, աղվեսներն իրենց բնութիւն, այս բոլորը
ամենաբարձրալի ձեռքերի գործերն են: Նա բառերից
ցույց է տալիս իր սերը և ցանկանում է աջակցել աղքատ
մարդկանց: Դրա համար ել անտառները և դաշտերը բնա-
կեցրել է բազմաթիւ անբան արարածներով: Ապրում են
նրանք մարդկանց ոգտի և աստվածային մեծագույն փառ-
քի համար:

Քի համար: Ահա, որինակ, նապաստակը, վորին դուք գիտեք: Սպանված լինելով աստվածալին անհասկանալի գթասրբ-տուությամբ, նա հրաշալի ուտելիք է լինում: Նամանավանդ սերուցքի մեջ տապակած ժողնաշարը: Այնպիսի հա-մեղ բան է այդ, վոր իրոք ապացուցում է մարդու վո-

չընչութիւնը աստծու կամքից անկախ, քանի վոր առանց նրա վորդորմած թույլտվության միթե կարող եյի յետ գրպանիցս հանել տապալկած նապաստակի այս հրաշալի կտորը: Հարց եմ տալիս ձեզ, միթե մարդկային մեղապարտ ցեղը կարող եր այդ անել առանց աստվածային թույլտվության:

Տերտերը բաց արավ թղթով փաթաթած նապաստակը և տնտեսորեն հոտ քաշեց նրանից: Յերեխաները նախանձով թուքները կուլ տվին:

— Իսկ յերբ կարում եմ այն, — շարունակեց տերտերը, — կտրտելով նապաստակը և խոշոր կտորներ տանելով բերանը, այն ժամանակ լիովին զգում եմ ամենակալի հոգատարութիւնը դեպի մարդիկ: Հոգևոր աչքերով տեսնում եմ վողջ բնութիւնը, մարդկային մտքին անհասանելի նրա ամենահզոր ձեռքերի գործը...

Նապաստակի վրայից խմեց ողին և վերջացրեց:

— Ունայն ե մարդկային կյանքը և դժբախտ մարդկային ցեղը: Բայց մարդ ավելի դժբախտ կլիներ, յեթե աստված խլեր նրանից քունը: Ճշմարիտ եմ ասում, կարելի չէր որհնեղ գրել այն բանի մասին, թե ինչպես հոգնած մարդը խաղաղ կերպով փակում ե իր աչքերը: Պարզ յերկնքի աակ աստված նրան կազդուրիչ քուն ե ուղարկում և մարդ, շնորհապարտ աղոթքը շրթերին, ննջում ե աստվածալին բնության գրկում:

Հայր Վաղլավը ձեռքերը խաչեց, վորի վրա և վայրկենապես խռմիաց: Մանուկներն անշարժ լսում եյին իրենց ուսուցչի քթից դուրս լեկող գեղգեղանքները՝ ի փառս աստծո:

Ն. ՈՍՏՐՈՎՍԿԻ

ԻՆՉՊԵՍ ԵՐ ԿՈՓՎՈՒՄ ՊՈՂՊԱՍԸ

(Հասված)

Ձեզանից ով վոր տոնի ժամանակ յեկել ե իմ տունը՝ դասը պատասխանելու՝ թող վեր կենա:

Սքեմ հագած մի փքված ու վղից մի ծանր խաչ կախած մարդ՝ սպառնալից կերպով նայում եր աշակերտներին:

Նրա փոքր ու չար աչքերը ծակում եյին մինչև նրատարանները բարձրացած վեց յերեխաներին՝ չորս տղաներին ու յերկու աղջիկներին, վորոնք յերկշտորեն նայում եյին նրան:

— Դուք նստեցեք. — ձեռքով նշան արեց տերտերն աղջիկներին:

Նրանք թեթևացած հառաչեցին ու արագ նստեցին:

Հայր Վասիլիի պատիկ աչքերը կենտրոնացան մյուս չորսի վրա:

— Յեկեք այստեղ, աղամյակներս:

Հայր Վասիլին վեր կացավ, սեղանը մի կողմ մղեց ու կիպ մոտեցավ խմբված յերեխաներին:

— Սրիկաներ, ձեզանից ով ե ծխում:

Այս հարցին չորսն ել կամաց պատասխանեցին:

Մենք չենք ծխում, տեր հայր:

Տերտերի դեմքը շառագունեց:

—Չէք ծխում, սրիկաներ, բա ով է մախորկան գցել խմորի մեջ: Չէք ծխում, հիմա մենք այդ կտեսնենք: Շուռ ափքը գրպաններդ, շուռ: Բան եմ ասում, շուռ ափքը:

Նրանցից յերեքն սկսեցին իրենց գրպանների պարուհակությունը դատարկել սեղանի վրա:

Տերտերն ուշադրությամբ նայեց գրպանների կարերը՝ ծխախոտի հետքեր փնտռելով, բայց վոչինչ չգտավ ու սկսեց չորրորդ, սևաշվի, գորշ բլուզ և ծնկների վրա կարկատաններ գցված կապույտ շալվար հագած յերեսային հարցուփորձել:

—Իսկ դու ինչո՞ւ յես արձանի նման կանգնել:

Մնաչվին զսպած ատելությամբ նայելով խուլ պատասխանեց.

—Յե՞ս գրպան չունեմ,—և ձեռքը քսեց կարերին:

—Ի՞նչ-ինչ, գրպան չունե՞ս: Կարծում ես թե յես չեմ իմանում, թե ով կարող եր այդպիսի ստորություն անել՝ խմորը փչացնել: Կարծում ես, վոք հիմա ել կմնաս դպրոցում: Վոչ, սիրելիս, դա քեզ ձրի չի նստի: Անցած անգամ մայրդ աղաչեց թողնել քեզ դպրոցում, իսկ այս անգամ ալլես վերջ: Դասարանից դուրս:—Յե՛վ պինդ բռնելով նրա ականջը՝ շարտեց միջանցք ու դուռը փակեց յետևից:

Դասարանը լռեց ու կուչ յեկավ: Վոչ վոք չհասկացավ, թե ինչու Պավկա Կորչագինին վռնտեցին դպրոցից: Միայն Սերյոժկա Բրուզժակը՝ Պավկայի ընկերն ու բարեկամը տեսել եր, թե ինչպես Պավկան մի բուռ մախորկա յեր ածել զատկական բաղադրի խմորի մեջ, այնտեղ, տերտերի խոհանոցում, վորտեղ վեց հետաձուլաց աշակերտներ սպասում եյին նրան: Նրանք ստիպված եյին դասը պատասխանել արդեն տերտերի տանը: Արտաքսված Պավկան նստել եր գլխավոր սանդուխի վերջին աստիճանի վրա և մտածում եր, թե ինչպես գնա տուն և ինչ ասի այնքան

հոգւտար և առավոտից մինչև ուշ գիշեր ակցիզային տես-
չի մոտ վորպես խոհարար աշխատող մօրը:

Պավկային խեղդում էյին արցունքները:

— Բա ինչ անեմ յես հիմա: Յե՛վ միշտ ել այս անի-
ծյալ տերտերի պատճառով: Յե՛վ ինչո՞ւ մախորկա գցեցի
նրա խմորի մեջ: Սերյոժկան դրդեց. «արի, — ասաց, — այդ
փնասակար իժին մի բան գցենք»: Ու գցեցինք: Սերյոժկա-
յին վոչինչ չի լինի, բայց ինձ հավանաբար կարտաքսեն:

Այդ թշնամությունը հայր Վասիլիի հետ վաղուց եր-
սկսվել: Մի անգամ, յերբ Պավկան կռվեց Լեվչուկով Մի-
շայի հետ՝ նրան «առանց ճաշի» թողին: Յե՛վ վորպեսզի
դատարկ դասարանում չարություն չաներ՝ ուսուցիչը չարա-
ձգիին տաբալ մեծերի մոտ՝ յերկրորդ դասարանը և Պավ-
կան նստեց վերջին նստարանի վրա:

Նիհար ու սև բաճկոն հագած ուսուցիչը պատմում
էր յերկրի ու լուսատուների մասին, իսկ Պավկան զարման-
քից բերանը բաց արած լսում էր, վոր յերկիրն արդեն
բազմամիլիոն տարի յե ինչ գոյություն ունի, և վոր աստ-
ղերն ել մոտավորապես յերկրի նման են: Այն աստիճան
էր զարմացել լսածներից, վոր նույնիսկ ցանկացաւ վեր-
կենալ և ասել ուսուցչին, թե «կրոնի դասագրքում այդ-
պես չի գրված», բայց վախեցաւ պատժվելուց:

Տերտերը միշտ ել հինգ եր գնում Պավկային կրոնի
համար: Բոլոր վարք սրբոցը, Հին և Նոր ուխտը նա ան-
գիր գիտեր: Լավ գիտեր, թե վոր ուր աստված ինչ է
ստեղծել: Պավկան վորոշեց հարց ու փորձ անել հայր Վա-
սիլին: Հենց հաջորդ կրոնի դասին, հաղիվ եր տերտերը
նստել բազկաթոռում, Պավկան ձեռքը բարձրացրեց և խո-
սելու թույլտվություն ստանալով՝ կանգնեց:

— Տեր հայր, հապա ինչո՞ւ մեր վերի դասարանի ուսու-
ցիչն ասում է, թե յերկիրը միլիոն տարի յե, ինչ կա, և
վոչ թե այնպես, ինչպես կրոնագիտության մեջ է, այ-

սինքն հինգ հազ... — և անմիջապես նստեց հայր Վասիլի
ծվան գոռոցից:

— Ի՞նչ ասիր, գարշելի: Այ թե ինչպես ես սովորում
ասածո խոսքը:

Պավկան հաղիվ եր բերանը բաց արել, յերբ տերտե-
րը բռնեց նրա ականջներից ու սկսեց գլուխը խփել պա-
տին: Մի րոպե անց, նրան ջարդված ու սարսափահար
վիճակում շարտեցին միջանցք:

Մայրն ել մի լավ դնգստեց Պավկային:

Մյուս ուրը մայրը գնաց դպրոց և հայր Վասիլին
աղաչեց, վոր իր վորդուն յետ ընդունի: Այդ որվանից
Պավկան իր վողջ եյուլթյամբ ատեց տերտերին: Ատում եր
ու վախենում: Վոչ վոքի չեր ներում նա իրեն հասցրած
մանր վիրավորանքները: չեր մոռանում նաև տերտերից
ստացած անտեղի ծեծը, ուստի և չարանում եր ու ամ-
փոփւում ինքն իր մեջ:

Ուրիշ շատ մանր վիրավորանքներ ել կրեց Պավկան
հայր Վասիլից — մտցնում եր նրան դռան յետեը, ամբողջ
շաբաթներով դաս չեր հարցնում, և դրա համար ել զատ-
կի նախորդակին ստիպվեց հետամնացների հետ գնալ տեր-
տերի տունն ու քննություն տալ: Այդտեղ ել, խոհանո-
ցում Պավկան մախորկան ածեց զատկական բաղարջի խմո-
րի մեջ:

Վոք վոք չեր տեսել, բայց և այնպես տերտերն ան-
միջապես իմացաւ, թե ում գործն է դա:

...Դասը վերջացաւ, յերեխաները թափվեցին բակն ու
շրջապատեցին Պավկային: Նա չեւ փքված լուռ էր: Սե-
րյոժկա Բրուզժակը դասարանից դուրս չեկաւ, զգում եր,
վոր ինքն ել հանցավոր է. բայց վոչ մի բանով չեր կա-
րող ոգնել ընկերոջ:

Ուսուցչանոցի բաց լուսամուտից դուրս ցցվեց դպրո-

ցի վարիչի՝ Յեֆրեմ Վասիլյեվիչի գլուխը և հրա թափ
ձայնն ստիպեց Պավկային սարսուռալ։

— Կորչագինին անմիջապես ուղարկեցե՞ք ինձ մոտ, —
գոչեց նա։

Յեվ Պավկան խոցված սրտով գնաց ուսուցչանոց։

Մ. ԶՈՇՁԵՆԿՈ

ՍԱՏԱՆԱՆ

Իսկ այժմ, բարեկամներ, ձեզ մի բան պատմեմ, միտյո՞ւ
թե շատ չծիծաղեք ինձ վրա։ Այդ պատմությունն, աստ-
ված վկա, յես չեմ հնարել և ճիշտն ասած, այդպիսի յե-
րեվակայություն վոչ մի ժամանակ ել չեմ ունեցել։
Իսկ այդ պատմությունն ինձ պատմել ե իմ յերկրացին՝
ռազմական ողաշու Պրոկոպչենկոն՝ Սեմյոն Աֆանասյեվիչը։

Այդ պատմությունը մի կնկա՝ Անիսիայի մասին ե։

Այդ Անիսիան վերադառնում եր վանքից՝ Պոչայե-
վյան մենաստանից, ուր ուխտի յեր գնացել։ Վերադառ-
նում եր, ի հարկե, ժողով, իսկ վանքից մինչև իրենց գյու-
ղը՝ Ստրուժկին՝ կլինե՞ր յերեսուն վերստից ավելի, ավե-
լին ել մի յերեք վերստ։

Ես կնիկը՝ Անիսիան մի թափով տասնհինգ վերստ ան-
ցավ, իսկ տասնվեցերորդի վրա հալից ընկավ։

Ել վոնց հալից չընկներ. վանքի յուրաքանչյուր աստ-
վածահաճո սրբին յերկրպագել եր. եդ դեռ հերիք չե, բո-
լոր հրաշագործներին ու արդարակյացներին և նույնիսկ
յուրաքանչյուր փոքրիշատե նկատելի նահատակին ել
առանձին։ Անգամ գերապատիվ հայր Մառոյին, Ծիծաղելի
յե նույնիսկ։ Իսկ դրա փոխարեն վոչ վոքի վոչ մի վերա-
վորանք չե՞ր հասցրել։

Յեվ, ի հարկե, յերկրպագություններից Անիսիայի
գլուխը պտտվում եր։ Յեվ այն աստիճան այդ սիրասուն եյա-

Կի գլուխը պտտվում եր, վոր տասնվեցերորդ վերստում եր
վոչ մի քալ չեր կարող գցել, թեկուզ կովի պես բառաչիւ
Մի խոսքով կնկա բոլոր վոսկորները անասելի ցնցվել
եյին: Չափազանց շատ եր լերկրպագել:

Տասնվեցերորդ վերստում մեր կնիկը փովեց գետին
Տիչկինո գյուղի առջև, բերանը լայն բաց արեց շնչելու
համար, պառկեց առվի ճիշտ կողքին ու չիմացավ թե ինչ
անի:

—Այ քեզ բան, — մտածում ե Անիսիան: — Այս բոլորը
սրբերին լերկրպագելուց առաջացավ: Ք, անձն ավելի
թանգ ե:

Յեվ ահա պառկել ե Անիսիան առվի կողքին — ձախ
կողմը Տիչկինո գյուղին ե, աջը՝ հաճարի արտը, իսկ դե-
մուղեմը՝ անտառն ու ճահիճը:

Յեվ խիստ նեղվեց Անիսիան, վոր փովել եր գետին
ճահճի մոտ, այն ել ոտար տեղ Տիչկինո գյուղի առջև:

—Ախ, — մտածում ե նա, — յեթե յես այստեղ շունչս
փչեմ, ի հարկե, նկատի կառնվի: Չե՞ վոր աստված ամեն
բան տեսնում ե: Բայց շատ անախտո՞թ բան ե այստեղ
մեռնել. — կովը կարող ե հոտ քաշել ինձանից, վոչխարը
կարող ե կոխոտել, վոր մեկն ասեմ: Ախ, կլանքիս կեսը
կտայի, միայն թե Ստրուժկի ընկնեյի: Ինչպե՞ս թե կլան-
քիս կեսը, դեռ հոգիս ել սատանային կծախեյի: Ել ինչ
ուզում ե լինի: Ախար այստեղ անիմաստ ե մեռնել, —
ոտար գյուղ, անտառ, ճահիճ, ճահճային աղտեղություն-
ներ. — թե՛ս:

Անիսիան դեռ նոր եր այս մտքերն արել, մեկ ել մի
զարմանալի աղմուկ ու ճթճթոց լսեց:

Շուռ չեկավ նայեց ու ես ի՞նչ բան ե, — մտածեց: Չի
հավատում իր աչքերին. հենց առվի առջև, գլուղացու հա-
ճարի միջին մի մեծ շինություն: Ասես տուն ե՞ տուն չի,
մեքենա չե՞ մեքենա չի, ավտոմոբիլ ե՞ ավտոմոբիլ չի,
բայց անիմներ ունի ու կարծես գնում ե:

Այս ե ամբողջը, համալրյա ամբողջն ալն մասին, թե
ինչպէս այդ կնիկը՝ Անիսիան թռավ սավառնակով: Բայց
կարծես պատմութիւնը չվերջացավ:

Յերբ իմ յերկրացիին՝ ռազմական ողաչու Պրոկոպչեն-
կոն՝ Սեմյոն Աֆանասեվիչը պատմեց մինչև այս կետը,
ապա հարցրեց մեզ.

— Իսկ հիմա, բարեկամներ, ի՞նչ եք կարծում, ի՞նչ
պատահեց այդ կնիկին:

Այդ ժամանակ մեզնից մեկը, ի հարկե, հոռետեսորեն
տրամադրված ու տխուր մի մարդ, յենթադրեց թե կնիկը մե-
ռավ: Մի ուրիշը՝ միջնակարգ դպրոցի ուսուցիչը կարծեց թե
Անիսիան մտավ կուսակցութեան մեջ: Իսկ յես ել, թե նա
դադարեց աստծուն հավատալ կամ թե դարձավ կաթոլիկ:

Բայց այս բոլորն ել ճիշտ չեր: Պարզվեց, վոր դրա-
նից մեկ որ անց կնիկն ուշքի յե լեկել, սթափվել, ամե-
նախիստ կերպով հարց ու փորձ արել իր քրոջ վորդինե-
րին, թե ինչպէս ե տուն լեկել, և դառն արտասովելով
աղոթել բոլոր սրբապատկերների առջև ու հրամայել, վոր
տանեն իրեն վանք, վորտեղ ապրում ե և այժմ: Մեզ ինչ
ինչ ուզում ե անի, թքած դրա վրա:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

ԱԳԱՆ ՏԵՐՏԵՐ

(Ռուսական ժողովրդական հեփաթ)

Կար-չկար, մի տերտեր կար: Նա մեծ ծուխ ուներ, բայց այնքան ագահ եր, վոր մեծ պասին խոստովանության համար վոչ վոքից տաս կոպեկից պակաս փող չեր վերցնում: Իսկ ով վոր տաս կոպեկը չբերեր, նրան չեր ել խոստովանեցնում, այլ սկսում եր նախատել:

— Ի՜նչ կոտորչավոր անասունն ես, հա: Ամբողջ տարին չկարողացար տաս կոպեկ հավաքել հոգևոր հոր մոտ խոստովանելու համար: Ձե՞ վոր նա ձեզ՝ նզովալներդ համար՝ աղոթում ե աստծուն:

Մի անգամ ել այդ տերտերի մոտ խոստովանելու յեկավ մի զինվոր ու մի պղնձե հինգ կոպեկանոց դրեց սեղանի վրա: Տերտերն ուղղակի կատաղեց:

— Լսիր, անիծյալ, — ասում ե նրան, — դու եդ վորտեղից մտածեցիր հոգևոր հորը պղնձե հինգ կոպեկանոց բերել: Ծաղրում ես, ի՜նչ ե:

— Որհնիր, տեր հայր, յես վորտեղից դրանից ավելին ձարեմ: Ի՜նչ ունեմ, այն ել տալիս եմ:

— Գինետները տանելու համար փող կա, իսկ հոգևոր հորը միայն մեղքերդ ես բերում: Այսպիսի դեպքերում դու թեկուզ մի բան գողացի կամ ծախի, բայց քահանադին բեր անքան, ինչքան վալել ե: Միևնույն ե, հենց մի անգամից ել կխոստովանես նրան թի՛ մեղքերդ, և թե գո-

դու թյուռնդ, իսկ նա ել քո բոլոր մեղքերիդ թողություն կտա:

Յեվ առանց խոստովանեցնելու վնասեց տերտերն այդ զինվորին:

— Ու առանց տաս կոպեկանոցի չգաս ինձ մոտ:

Զինվորը հեռացավ ու մտածեց:

— Ի՞նչ անեմ եդ տերտերի հետ:

Նայեց ու տեսավ յեկեղեցու նախաբեմից մոտիկ դրված ե տերտերի ձեռնափայտը ու վրան ել ջրշան մորթե գլխարկը:

Մըի մի փորձեմ այդ գլխարկը գողանամ. — ասաց ինքն իրեն:

Վերցրեց գլխարկը, կամացուկ դուրս յեկավ յեկեղեցուց և ուղիղ զինետուն գնաց: Այդտեղ զինվորը գլխարկը քսանհինգ ուռլով ծախեց, փողերը թաղցրեց գրպանում, իսկ տաս կոպեկ առանձնացրեց տերտերի համար, ապա վերադարձավ յեկեղեցին ու նորից գնաց տերտերի մոտ:

— Հը՞, բերի՞ր տաս կոպեկը. — հարցրեց տերտերը:

— Բերել եմ, տեր հայր:

— Իսկ վճարեղից ճարեցիր, հոգյակա:

— Մեղավոր եմ, տեր հայր: Մի գլխարկ գողացա ու ծախեցի տաս կոպեկով:

Տերտերը վերցրեց այդ տաս կոպեկն ու ասաց զինվորին.

— Աստված քեզ ների, իսկ յեսներում եմ ու թողություն եմ տալիս:

Զինվորը գնաց, իսկ տերտերն իր ծխականներին խոստովանեցնելուց հետո սկսեց յերեկոյան ժամերգությունը, և վերջացնելուն պես պատրաստվեց տուն գնալ: Գնաց դեպի սեղան գլխարկը վերցնելու, տեսավ գլխարկ չկա ու այդպես գլխաբաց գնաց տուն: Հասավ թե չե, մարդ ուղարկեց զինվորի յետևից: Զինվորը յեկավ ու հարցրեց.

— Ի՞նչ եք կամենում, տեր հայր:

— Ճիշտն ասա, աչքի՛ լույս, էմ գլխարկը չե՞ս գողացել:

— Չգիտեմ, տեր հայր, ձերն եմ գողացել, թե ուրիշին, միայն թե այդպիսի գլխարկ տերտերներն են դնում, ուրիշ վոչ վոք չի դնում:

— Իսկ վճարեղից գողացար:

— Մեր յեկեղեցում, դրված եր ձեռնափայտի վրա դասի մոտը:

— Այ շան վորդի, լես քո եսենցը-ենենցը, ի՞նչպես համարձակվեցիր քո հոգևոր հոր գլխարկը գողանալ:

— Ախար, տեր հայր, դուք ինձ այդ մեղքը ներեցի՞ք: ու թողություն տվի՞ք:

ԲԱՐԻ ՏԵՐՏԵՐԸ

(Ռուսական ժողովրդական հեքիաթ)

Կար ու չկար, մի տերտեր կար։ Այս տերտերը մի մշակ վարձեց ու բերեց տուն։

— Դե հիմա, այ մշակ, լավ ծառայի, յես քեզ բաց չեմ թողնի։

Մի շաբաթ ապրեց մշակը և խոտհունձքն սկսվեց։

— Հասկա, հոգյակս, — ասաց տերտերը, — աստված կամենա գիշերն անփորձ քնենք, լուսացնենք ու վաղը գնանք խոտը հնձելու։

— Լավ, տեր հայր։

Հենց վոր լուսացավ, շուտ վեր կացան ու տերտերն ասաց իր կնոջ.

— Յերեցկին, մեզ նախաճաշ տուր, գնում ենք խոտ հնձելու։

Յերեցկինը սեղանը գցեց, նստեցին յերկուսով ու մի լավ նախաճաշեցին։ Տերտերն ասաց մշակին.

— Այ հոգյակս, արի մի անգամից ճաշն ել անենք և ապա մինչև կեսօր առանց հանգստանալու կ'հնձենք։

— Ինչպես ձեզ հաճելի յե, տեր հայր, ինչու չե, ճաշենք։

— Յերեցկին, սեղան գցի ճաշենք. — հրամայեց տերտերն իր կնոջ։

Կինը ճաշն ել տվեց։ Նրանք ել մի յերկու գդալ կերան ու կշտացան։

Տերտերն ասաց մշակին.

— Արի, հոգյակս, մի անգամից նախընթերքն ել անենք, իսկ հետո կ'հնձենք մինչև ընթերիք։

— Ինչպես կամենում եք, տեր հայր, ուզում եք նախընթերքն։

Յերեցկինը նախընթերքն ել տվեց։ Նրանք նորից մի յերկու գդալ կերան ու կշտացան։

Միևնույն ե, հոգյակս, — ասաց տերտերը մշակին, — արի մի անգամից ընթերքն ել անենք, գիշերն անցկացնենք դաշտում, առավոտն ել աշխատանքն ավելի շուտ կսկսենք։

— Ընթերքն, տեր հայր։

Յերեցկինը ընթերքն ել տվեց։ Նրանք մի յերկու գդալ կերան ու սեղանից վեր կացան։

Մշակը վերցրեց իր վերնագգեստն ու պատրաստվեց հեռանալ։

— Ուր ես գնում, աչքիս լույս, — հարցրեց տերտերը.

— Ինչպե՞ս լե՞ռ։ Ինքներդ ել գիտեք, տեր հայր, վոր ընթերքից հետո պետք ե պառկել ու քնել։

Գնաց մարագն ու մինչև լույս քնեց։ Դրանից հետո տերտերն այլևս իր մշակին մեկ անգամից նախաճաշ ճաշ, նախընթերք ու ընթերք չ'հրամցրեց։

ԱՅԾԻ ՔԱՂՈՒՄԸ

(Ռուսական ժողովրդական հեփարթ)

Ապրում եյին մի մարդ ու կնիկ: Նրանք վոչ մի յեբէխա չունեյին, վողջ ունեցածը մի այծ եր: Ծերունին վոչ մի արհեստ չգիտեր, միայն տրեխ եր հյուսում և դրանով ել ապրում եր: Այծը վարժվել եր ծերունին և պատահում եր, վոր չերը նա տնից դուրս եր գնում, այծն ել յետեիցն եր վազում: Մի անգամ ել ծերունին անտառ գնաց ծառի թարմ կեղև բերելու, այծն ել վաղեց նրա յետեից: Հասան անտառ, ծերունին սկսեց կեղև պոկել, իսկ այծը ման եր գալիս դես ու դեն և խոտ եր կրծոտում: Կրծոտեց, կրծոտեց, մեկ ել հանկարծ առջևի վոտքերը խրվեցին փերուն հողի մեջ: Սկսեց փորփրել ու մի կճուճ լի վոսկի հանեց: Ծերունիը տեսավ, վոր այծը հողը փորփրում ե, մոտեցավ նրան ու տեսավ վոսկին, անասելի ուրախացավ, շարտեց հավաքած կեղևները, ժողովեց փողերը, գնաց տուն և ամեն բան պատմեց կնոջը:

— Այ մարդ, — ասում ե կնիկը, — եդ գանձն աստված հասցրեց մեզ մեր ծերությանը նրա համար, վոր այսքան տարի աղքատության մեջ աշխատել ենք: Իսկ հիմա մեր քեֆին ապրենք:

— Չէ, այ կնիկ, — պատասխանեց ծերունիը, — այս փողերը վոչ թե մեր, այլ այծի բախտով են գտնվել, այժմ մենք այծին մեղանից ավելի պետք ե գուրդուրենք ու պահպանենք:

Այդ որվանից ել նրանք սկսեցին այծին իրենցից ավելի խնամել ու պահպանել, սկսեցին հոգ տանել նրան, իրենք ել լավ դրսավեցին — դրանից լավ ել անհնար եր: Ծերունին մոռացավ թե ինչպես են տրեխ հյուսում. ապրում եյին իրենց համար լիովի ու անվիշտ: Բայց մի քանի ժամանակ հետո այծը հիվանդացավ ու սատկեց: Ծերունիը խորհուրդ արեց կնկա հետ՝ թե ինչ անենք:

— Յեթե այծը գցենք շներին, ասածո և մարդկանց առաջ մեղք արած կլինենք, քանի վոր մեր վողջ յերջանկությունը նրա միջոցով ենք ձեռք բերել: Ավելի լավ ե գնամ տերտերի մոտ ու խնդրեմ, վոր թաղի այծը քրիտոնեյաբար, ինչպես ուրիշ ննջեցյալներին են թաղում:

Վեր կացավ ծերունին, գնաց տերտերի մոտ ու բարեկեց:

— Վողջ՞՞ւն, տեր հայր:

— Վողջ՞՞ւն, որհնյալ: Ի՞նչ կա:

— Յեկել եմ, տեր հայր, քեզ մոտ մի խնդրանքով, — մի մեծ դժբախտություն ե պատահել մեր տանը՝ այծը մեռել ե, յեկել եմ քեզ խնդրելու, վոր թաղես:

Հենց վոր տերտերն այս խոսքերը լսեց, խիստ բարկացավ, բռնեց ծերունիի մորուսը ու քաշ տվեց նրան դես ու դեն:

— Այ դու անիծյալ, ի՞նչ ասացիր, գարշահոտ այծդ թաղեմ:

— Ախր տեր հայր, այդ այծը բոլորովին հալատացյալ եր և քեզ յերկու հարյուր ուռբլի յե կտակել:

— Լսիր, քավթառ շուն, — ասաց տերտերը, — քեզ ծածում եմ վոչ թե նրա համար, վոր կանչում ես այծ թաղելու, այլ թե ինչո՞ւ մինչև հիմա ինձ իմաց չես արել նրա վախճանվելու մասին, կարող ե վաղ՞՞ուց ե մեռել:

Վերցրեց տերտերը ծերունից յերկու հարյուր ուռբլի ու ասաց:

— Դե գնա շուտով տիրացուի մոտ ու ասա պատրաստություն տեսնի, վոր անմիջապես գնանք թաղելու:

— Գնաց ծերուկը տիրացուի մոտ ու ասաց.

— Նեղություն քաշի, տիրացու, արի մեր տուն, ննջեցյալ կա:

— Ո՞վ է մեռել:

— Հո ճանաչում եյիք իմ այծը, նա յե մեռել:

Այս խոսքի վրա տիրացուն սկսեց ապտակներ տեղալ ծերուկին, մեկ ձախից, մեկ աջից:

— Մի՛ ծեծիր ինձ, տիրացու, — ասաց ծերուկը: Ախր այժը գրեթե բոլորովին հավատացյալ եր և մեռնելիս քեզ հարյուր ուսուցիչ կտակեց թաղման համար:

— Այ քեզ ծեր ու տխմար մարդ, — ասաց տիրացուն, — ինչո՞ւ վաղուց լուր չես տվել ինձ նրա քրիստոնեյական մահվան մասին: Շուտ գնա ժամկոչի մոտ և ասա, վոր զանգերը տա այժի հոգու համար:

Վազեց ծերուկը ժամկոչի մոտ ու ասաց.

— Գնա զանգերը քաշի այժի հոգու համար:

Ժամկոչը բարկացավ և սկսեց ծերուկի մորուսը քաշ տալ: Ծերունին ասաց.

— Բաց թող խնդրեմ, ախր այժը հավատացյալ եր և քեզ թաղման համար հիսուն ուսուցիչ յե կտակել:

— Բա ի՞նչ ես մի՞նչ հիմա միտլ տալիս: Ավելի շուտ պետք է հայտնեյիր ինձ, վոր առաջուց զանգերը տայի:

Ժամկոչն անմիջապես վազեց զանգակատուն ու սկսեց ուժով զանգերը տալ: Յեկան տերտերը, տիրացուն ու ժամկոչը ծերուկի տունը և սկսեցին թաղման ծեսը. գրին այլ-կոչը ծերուկի տունը և սկսեցին թաղման ծեսը. գրին այլ-ձին դադաղի մեջ, տարան գերեզմանատուն ու թաղեցին գերեզմանի մեջ:

Ծխականներն սկսեցին իրար մեջ խոսել այս գործի մասին և յեպիսկոպոսն իմացավ, թե այսինչ տեղի տերտերը մի այժ է թաղել քրիստոնեյական ծեսով: Յեպիսկոպոսը ծերուկին և տերտերին կանչեց իր մոտ հարցաքննելու:

— Խոչալե՞ս եք համարձակվել դուք այժը թաղել: Ե՛յ, անաստվածներ:

— Ախր այդ այժն ուրիշ այժերի պես չեր յերեք:

նախքան մեռնելը Ձերդ սրբազնության համար հազար
ռուբլի յե կտակել նա, ասաց ծերուկը:

— Այ քեզ հիմար ծերուկ: Յես քեզ չեմ մեղադրում,
թե ինչու յես այժը թաղել, այլ թե ինչու մահվանից առաջ
վերջին ոժումը չեմ կատարել:

Վերջրեց հազար ռուբլին և արձակեց ծերուկին ու
տերտերին:

ՆՁՊԵՍ ԵՐ ՏԵՐՏԵՐԸ ՔԱՂՑԱԾ ՊԱՆՈՒՄ ՄՇԱԿՆԵՐԻՆ

(Ռուսական ժողովրդական հեյաթ)

Մի թագավորության մեջ, մի պետության մեջ, հենց
այնտեղ, վերտեղ մենք ենք ապրում, կար մի դյուղացի:
Նա ունեւր յերեք վորդի, յերկուսը խելացի, յերրորդը հի-
մար: Ապրում եյին շատ աղքատ: Հայրն ել ասաց վոր-
դիներին.

— Գոնե մեկդ գնացեք մշակության. տանը բան չկա-
անելու:

Հավաքվեցին վորդիները. բայց վոչ մեկն ել չի ցան-
կանում մշակություն անել: Մտածեցին վիճակ գցել, թե
ով գնա: Վիճակ գցեցին՝ ընկավ մեծ յեղբորը: Մեծ յեղ-
բայրը ձայնը կտրեց ու ճամբա ընկավ:

Մտավ տերտերի մոտ մշակության: Տերտերը նրան
գրեթե վոչինչ չեւ տալիս ուտելու և վողջ ձմեռը սովալ-
յուկ պահեց: Մեծ յեղբայրն ել թողեց հեռացավ:

Մյուս տարին տերտերի մոտ գնաց միջնակ յեղբայրը
և նույնպես քիչ ֆնաց սովամահ լինեւր:

Հերթը հասավ փոքր յեղբորը՝ հիմար Իվանին: Նա
եւ պատրաստվեց ու ճանապարհ ընկավ: Ճամբին տեսավ
նրան տերտերը և առաջը կտրեց:

— Եդ հւր ես գնում, այ բարի մարդ,— հարցրեց
տերտերը:

— Գնում եմ մի աշխատանք ճարեմ,— պատասխանեց:

— Դե արի ինձ մոտ մշակության:

— Կգամ,— ասաց:— Ինչքան կտաս:

— Հարյուր ռուբլի ձմռան համար,— ասաց:

— Լավ, հարյուր ուրբի, բայց ուտելս ել հետը։
— Դե լավ, համաձայն եմ, հիմա նստի սահնակը ու միասին գնանք։

Նստեցին սահնակ ու գնացին տերտերի տուն։ Տուն վոր հասան, տերտերը թեյ խմացրեց և ընթրիք տվեց։

— Իսկ հիմա պառկի քնի, վոր առավոտը շուտ խոտ բերելու գնանք։

Առավոտը, մութնուլուսին տերտերն արթնացնում ե մշակին։

— Վեր կաց, գնալու ժամանակն ե։

Ինքը թեյ խմել, կուշտ նախաճաշել ե, իսկ մշակին՝ ճամբա ընկնելուց առաջ չի կերակրում։ Մշակը շուտ ձին լծեց ու ասաց։

— Նստի՛ր, տեր հայր, գնանք։

Նստեցին ու գնացին և արտերն անցան։

— Տեր հայր,— ասում ե մշակը,— պարանները մոռացել եմ, խոտն ինչով պիտի կապենք։

— Այ քեզ հիմար։ Լավ, վոր շուտ հիշեցիր։ Վազի բեր, յես կապասեմ։

Հիմար Իվանը վազեց յերեցկնոջ մոտ։

— Յերեցկին, տերտերը հրամայեց, վոր մի հատ են լավ ձկներից տաս ու մի շիշ ել գինի։

Յերեցկին անմիջապես տվեց ու Իվանը վազ տալով գնաց։

— Ես ել պարան, տեր հայր։ Հիմա խոտը կապելու բան կա։

Քառասուն վերստ գնացին, սայլը բեռնեցին, կապկպեցին ու ճամբա ընկան դեպի տուն։ Մեկ ել մութը վրա տվեց, իսկ մինչև տուն քառասուն վերստ դեռ կա։ Հիմար Իվանը դեզի գլխին նստած ձուկը կրծում ե ու վրան ել գինին խմում։ Մեկ ել տերտերն ասաց հիմար Իվանին։

— Իվան, լավ մտիկ արա, աջ կողմը ճանապարհ կա, չլինի թե ձին այնտեղ ծովի, իսկ յես մի փոքր մրափեմ։

— Լավ, տեր հայր, քնի, յես կհետևեմ այդ ճամբին։
Գնում ե Իվանն ու փնտռում այդ ճանապարհը։ Հենց վոր տեսնում ե, ցած ե թռչում դեզի գլխից ու ձին քաշում դեպի այն ճամբեն, վորով չպետք եր գնային։ Այդ ճամբով գնացին նրանք տասնհինգ վերստ ու տերտերն արթնացավ, նայեց չորս կողմն ու տեսավ ճիշտ տեղով չեն գնում։

— Իվան, ախար ճիշտ չենք գնում։

— Յես ինչ գիտեսամ՝ ճիշտ ենք գնում, թե անճիշտ։

Չէ վոր դու առջևից ես գնում, իսկ յես քո հետևից։

— Ինչ էս ասում, այ Իվան, ախար յես քեզ պատվիրեցի, թե մտիկ տուր, աջ կողմից ճամբա վոր դա, չգնաս, իսկ դու գնացել ես։

— Այ քեզ բան, ինքը նստել առաջ, ասում ե դու յես գնացել։

— Դե վոր եդպես ե, ել ճար չկա, գնանք ես ճամբով։ Յերեկ մոտերքում գյուղ կա, այնտեղ ել կգիշերենք։

Այդպես ել շարունակեցին առաջ գնալ և հասան մի գյուղ։ Տերտերը մշակին ուղարկեց թե՛

— Գնա ու մի գիշերելու տեղ խնդրի վորեւ գյուղացու մոտ։

Մշակը վազեց դեպի գոները։ Տեսավ գոները փակ են։ Մեկ ել դուրս յեկավ մեծ աղջիկն ու դուռը բաց արեց։ Մշակը ներս մտավ ու հարցրեց տանտիրոջ։

— Խնդրում եմ ինձ ու տերտերին տեղ տուր քնենք։

— Գլխիս վրա, — ասաց, — գիշերեցեք։

— Հա, շատ եմ խնդրում, վոր տերտերին ուտելու բան չտաք, թե տաք, ել ավելի կգժվի։ Մի կես բերան ասեք, բայց չլինի թե նստեցնեք, վոր նստեցնեք՝ յեթե գժվի, ել չեք կարողանա բավարարել նրան։

— Լավ։

Մշակը ձիերն արձակեց ու տարավ սայլի խոտի մոտ, իրենք ել մտան տուն և հանվեցին։

— Չե՞ք ուզում ընթերել, տեր հայր:

Տերտերը վռչինչ չափափանեց, իսկ մշակը շուռ յեկավ ու սեղանն ստեց, կերավ, ինչպես հարկն է, իսկ տերտերը քաշվում է ուտելուց. ախար մի խոսք ասացին ու չստեցրին, իսկ ուտել շատ է ուզում: Այդպիսով մշակն ընթերեց ու շուռ յեկավ թախտի վրա, տերտերն էլ նրա յետևից: Մշակն սկսեց խոստովալ, իսկ տերտերի քունը չէ տանում ու բռնում է մշակին:

— Այ մշակ, ախար քաղցած եմ:

— Հրավիրեցին քեզ ուտել՝ չգնացիր: Հո տանդ չես, վոր յերեցկինը ձեռքդ բռնի նստեցնի: Գնա ես մեծ աղջկա մոտ մի կճուճ շիլա կա, կեր, յես տեսել եմ:

Տերտերը թախտից իջավ ու կճուճը գտավ խաչերկաթից կախված:

— Այ մշակ, — ասաց, — շիլան վո՞նց ուտեմ, գդալ չեմ գտնում:

— Մազոտ սատանա, ի՞նչ ես տիզի պես կպել: Ուտելիք տվի, ելի հանգիստ չես տալիս: Թեղ վեր քաշի ու կեր:

Տերտերը ձեռքը խրեց ամանի մեջ ու այրեց, — իսկ այնտեղ վոչ թե շիլա յեր, այլ յեռացած կուպր:

Այ իվան, ձեռքս չեմ կարող դուրս հանել:

Իվանը պատասխանում է.

— Ես ի՞նչ մազոտ սատանա կպավ ինձ, վորջ գիշերը հանգիստ չես տալիս քո շիլայով:

Լուսընկա գիշեր էր:

— Այ, շեմքի մոտ հեսանաքար կա, կճուճը շրխկացրու նրան ու ձեռքդ դուրս հան:

Տերտերը վազեց ու խփեց այդ հեսանաքարին. իսկ դա վոչ թե հեսանաքար էր, այլ ճաղատ տանտերն էր քնել, այնպես վոր տերտերը նրա կունդ գլխին էր խփել: Տանտերը գոռաց, տերտերը մի կողմ ցատկեց ու սարսափահար փախավ դուրս: Այդ միջոցին բոլոր տնեցիքն էլ վեր թռան լույսը վառելու:

Տան տերը մի բան է բղավում, մշակն էլ իր կողմից է գոռում:

— Ի՞նչ յեղավ տերտերը:

Դե պատկերացրե՞ք թե ինչ էր տեղի ունենում այդտեղ: Տնվորները թափվեցին մշակի վրա.

— Ի՞նչու սպանեցիք ծերուկին:

Իսկ մշակն էլ տանեցիներին է ասում.

— Ի՞նչ արիք տերտերը: Տվե՞ք նրան այստեղ: Յեթե վոչ, հենց հիմա կգնամ տասնապետի մոտ, թե վորջ գլուղը հավաքի: Վորտեղից ուզում եք, տվե՞ք տերտերը:

Տանեցիները միտքը փոխեցին:

— Ի՞նչ յեղավ տերտերը:

— Յերեք հարյուր ուրբլի տվեք, — ասում է մշակը, — առև կենամ, թե չե կգնամ տասնապետի մոտ:

Տնվորները վարանեցին, կովեցին իրար հետ և վերջը յերեք հարյուր ուրբլին տվին:

— Միայն թե յեղածի մասին ձայն չհանես:

Մշակը ձիերը լծեց ու խոտը տարավ տուն:

Տերտերը չի յերևում: Անցավ մի գյուղ ու տեսավ տերտերին մի ամբարի մոտ կանգնած: Կանգնել է ու անկյունից նայում և մեկ էլ տեսնում, վոր իր մշակը գալիս է խոտի սայլով:

— Եղ դժ յես, Իվան, — հարցնում է:

— Յես եմ, — մազոտ սրիկա: Պատրաստվիր բանտ նստելու: Տանտիրոջն սպանեցիր:

— Միթե եսպես եմ խփել, վոր մեռել է, Իվան:

— Այո, մեռել է: Հիմա էլ պատրաստվում են ուրյադ-նիկի մոտ գնալ և արձանագրություն կազմել:

— Չե՞ս կարող, Իվան, մի կերպ այս գործը կոծկել: Յերեք հարյուր ուրբլի տուր՝ կոծկեմ, չես տա՞ բանտ կնստես:

Այդ ժամանակ տերտերը համաձայնեց յերեք հարյուր ուրբլի վճարել մշակին՝ միայն թե գործը կոծկեր: Մշակը

վերադարձավ գյուղ, մի քիչ կանգնեց այնտեղ՝ մի անկյու-
նում ու յետ գնաց:

— Դե, գնա, տեր հայր, ել վռչինչ չի լինի: Գնանք
տուն:

Հասան տուն: Տերտերը խիստ բարի դարձավ ու սկսեց
մշակներին խղճալ: Հենց վոր նստում եր թեյելու՝ մշակին
եւ եր նստեցնում: Իվանը ձմեռն անցկացրեց և հարյուր
ռուբլու փոխարեն յոթ հարյուր վաստակեց, ապա վերա-
դարձավ հոր մոտ ու ասաց.

— Ես եւ քեզ փող, հայրիկ: Մի տես ինչքան եմ շա-
հել: Վոչ այնպես, ինչպես մյուս գոլյո խելացի վորդիներդ:
Դրանից հետո սկսեցին լավ ապրել ու վայելել:

ՂԱԶԱՒԱԿԱՆ ՇԵՔԻԱՔ

Մի անգամ մի շատ ծեր ղազախ, մի պարկ վոսկո-
մեջքին զցած յեկավ քաղաք: Սկսեց անցորդներին հարց-
նել՝ թե ուր ե գտնվում Ուտիլի վարչության պահեստը:
Վերջապես գտավ պահեստը և վոսկորներն ածեց կշեռքի
վրա: Կշռողը նայեց այդ վոսկորներին ու ասաց.

— Հավաքի, ծերուկ, քս ապրանքը: Այս վոսկորներն
ըստ յերևույթին հարյուր տարուց ավելի հին են, փտել
են և մեզ համար պիտանի չեն:

Վշտացավ ծերուկը, բայց ինչ կարող եր անել, սկսեց
վոսկորներն ածել պարկին ու ասաց.

— Մի ռուբլի տուր ինձ, թանկագին պետ, և յես
կպատմեմ քեզ, թե ում վոսկորներն են սրանք: Մի ռուբ-
լի տուր, չես զղջա, իմ պատմությունից գոհ կլինես:

Կշռողը խղճաց ծերուկին, վոր իզուր տեղը այդ վոս-
կորները շալակել, բերել եր, ուստի մի արծաթ ռուբլի
տվեց նրան՝ թեև հույս չուներ, թե հետաքրքրական բան
կլսեր: Խսկ ծերուկը պատմեց:

— Շատ վաղուց Չու գետն անցնելու տեղերից մեկի
մոտ գտնվում եր մի սրբի գերեզման, վորին բազմաթիվ
հավատացյալներ ուխտ եյին գալիս: Մի ծեր գերվիշ եւ
այդ սուրբի անունով բուժում եր, գուշակում ու մարդկանց
ճակատագիրն եր ասում: Դերվիշին ու նրա աշակերտին,
այսինքն ինձ, լավ վողորմություն եյին տալիս և մենք լավ
եյինք ապրում: Այսպես մի քանի տարի նրա մոտ ապրե-
լուց հետո վորոշեցի մի ճամբորդություն կատարել գեպի
սրբազան Մեքքա¹⁾: Ուստի ասացի իմ ուսուցչին.

¹⁾ Քաղաք և Արաբիայում և այդտեղ ե գտնվում Մուհամմեդի գերեզմանը:

— Ո՛վ ուսուցիչ, որհնիր ինձ, ուզում եմ գնալ սուրբ վայրերը:

Դերվիշն ոգնեց ինձ և վորպեսզի չհոգնեմ վոտքով քայելուց, նվիրեց ինձ իր միակ եշը: Այդպես յես ճամբա բնկա:

Յոթ որ գնալուց հետո, ուղիղ կեսօրին, եշը սայթաքեց, ընկավ ու սատկեց: Արդեն ծերացել եր նա և չեր կարող դիմանալ այդ հոգնեցուցիչ ճամբորդության: Նստեցի լես նրա կողքին ու սկսեցի լաց լինել, վորովհետև այդ յերկարատև ճամբորդության զրկանքներն ու չարչարանքներն ինձ սարսափեցնում էյին: Հանկարծ նկատեցի, վոր ճամբով մի խումբ ձիավորներ են գալիս: Վախենալով, վոր կարող են մեղադրել ինձ, թե անխիղճ կերպով չարչարելով իշին մեռցրել եմ՝ արագ քաշեցի նրան ճամբից ու մի կույտ քար դիզեցի վրան:

Յերբ ձիավորները հավասարվեցին իշու գերեզմանին և տեսան իմ գերվիշական հագուստը՝ հարցրին թե ինչու եմ լալի:

— Իմ լավագույն ընկերոջ հետ գնում էյի մարգարեյի քաղաքը, — պատասխանեցի նրանց: — Ընկերս հենց այստեղ ել մահացավ, դրա համար ել այսպես դառն լաց եմ լինում նրա գերեզմանի վրա:

— Յերևում ե, վոր բարեկրոն մարդ եր ընկերդ, քանի վոր այդպես դառն վողբում ես, — և միքանի վոսկեղրամ գցելով ինձ՝ ձիավորները հեռացան:

Դեռ լավ չեյի հաճատացել ու մտքերս հավաքել, յերբ տեսա, վոր մի մեծ ամբոխ ե գալիս: Դրանք հարևան քաղաքի բնակիչներն էյին: Դու մի ասի, վոր այդ ձիավորները պատմել էյին, թե վոչ հեռու մի սուրբ ե մեռել ու թաղվել: Դրա համար ել այդ քաղաքի բնակիչները յեկել էյին խնդրելու ինձ, վոր մնամ այդտեղ ու ապրեմ ընկերոջս գերեզմանի կողքին, վորի համար նրանք առաջարկե-

կվարձատրեն ինձ: Մի ասի, վոր այդ քաղաքում մինչ այդ վոչ մի սրբի գերեզման չկար:

Յես միքիչ մտածեցի ու վորոշեցի, վոր սուրբ իշու աճյունն ինձ կարող ե պիտանի լինել ու հիմարություն կլիներ հրաժարվել այն յերջանկությունից, վոր ինքն իրեն գալիս եր ձեռքս: Յեվ համաձայնեցի:

Իմ սրբի փառքն արագությամբ աճեց: Ուխտավորների թիվն որ-որի վրա ավելանում եր: Մի քանի տարի անց, մեկ ել հանկարծ ներս մտավ նախկին ուսուցիչը:

— Դո սրբի փառքը հասավ մինչև ինձ և յես վորոշեցի յերկրպագել նրա աճյունին ու խնդրել, վոր իմ մեղքերի համար բարեխոսի աստծա առջև: Բայց մի պատմի, թե ո՞վ ե քո սուրբը և ինչպես դու ընկել ես այստեղ:

Յես ել ուսուցչիս պատմեցի ճիշտ յեղելությունը: Կարծում էյի, թե նա խիստ կբարկանա, բայց դերվիշն սկսեց բարձրաձայն ծիծաղել ու խփել ուսիս: Այդ միջոցին յես վորոշեցի մի հարց տալ նրան, մի բան, վոր առաջ չեյի համարձակվի: Յեվ հարցրի.

— Ասա, ո՞վ ուսուցիչ, իսկ ո՞վ ե այն սուրբը, վորի գերեզմանի վրա ապրում ես դու:

— Դո սուրբի մայրն եր, — պատասխանեց ուսուցիչս ծիծաղելով:

Պատմել ե «Փախթա Արալ» խորհրդային տնտեսության ձիապան Բայմուրաթ Նուրագովը:

ԻՆՉՊԵՍ ՏԵՐՏԵՐՆԵՐԸ ԼՈՂԱՅԱՆ

Մի անգամ ամառը, տերտերը, տիրացուն ու ժամհարը գնացին գետը լողանալու: Լողացան, լողացան, մեկ ել տերտերն ասաց.

— Յեկեք բոլորս միասին սկենք: Ով ամենից առաջ վեր բարձրանա, գնանք նրա տունը ճաշելու ու յերեքական թաս գինի խմենք:

Բոլորն ել համաձայնեցին: Սկսեցին սկել ու մնացին ջրի տակ, ամեն մեկը վախենում է թե առաջինը դուրս չգա: Ամենից առաջ ջրի տակից դուրս յեկավ տիրացուն, տեսավ վոր վոչ վոք չկա, նորից սկեց: Հետո ժամհարը գլուխը դուրս ցցեց, տեսավ վոչ վոք չկա, նորից մտավ ջուրը:

Նրանցից հետո դուրս յեկավ տերտերը: Նա յերկար ժամանակ նստել էր ջրի տակն ու մտածում էր, թե հիմա կգնամ տիրացուի կամ ժամհարի մոտ, կճաշեմ ու գինի կխմեմ: Նայում է, վոչ վոք չկա: Վախեցավ տերտերն ու նորից սկեց:

Հետո դուրս յեկավ ժամհարն ու նորից մտավ ջուրը: Նրանից հետո տիրացուն և նորից մտավ ջուրը: Հետո ել տերտերը:

Նրանք յերկար այդպես սկեցին, բայց վերջապես սկսեցին խեղդվել:

Ափից մի գյուղացի յեր անցնում: Նա տեսավ, վոր մարդիկ են խեղդվում, շորերը հանեց ու նետվեց գետը: Մագերից բռնած դուրս հանեց ջրահեղձներին, մեկ ել տե-

սավ, վոր տերտերն ու նրա մարդիկն են: Խեղճը շատ վախեցավ ու աղաչեց նրանց:

— Վոչ վոքի չասեք, թե յես ձեզ դուրս հանեցի:

— Ինչո՞ւ, զարմացավ տերտերը:

— Վորովհետև դրա համար գյուղացիներն ինձ կըսպանեն:

Հեքիաթը գրի յե առել 1935 թ. Արևմտյան մարզի Կողելի շրջանի Վիրի գյուղխորհրդի Բուդիրիկի գյուղում Կ. Սիդորովը՝ կուտնտեսական Ա. Սիդորովից:

Տեղ. իմբադեր՝ Ան. Դասադուրյան
Սրբազրի՛ն. Այվադյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՉԱՓԱԾՈՒ

Ա. Ս. Պուշկին	Տերտերն ու իր Բալդի ծառան	7
Հայնրիխ Հայնե	Շլեզվիգի ջուհիները	16
Ալ. Ծատուրյան	Հայ քահանա	18
»	Դայլ բարեպաշտ	19
Վ. Մայակովսկի	Կեղծապաշտը	20
»	Յերկու աֆիոն	24
»	Արդյունքները	29
»	Տերտերը	32
Դեմյան Բեդնի	«Հարյալ վորդին ասածո»	35

ԱՐՁԱԿ

Անրի Բարբյուս	Ուսուցիչը	41
Նար-Դոս	Սաքուլն ուխտ գնաց	47
Յարոսլավ Հաշեկ	Առաջին քրիստոնյաների հետապնդումը Պրագայում	70
»	Գովք ասածուն	73
Ն. Ոստրովսկի	Ինչպես եր կոփվում պողպատը (հատված)	77 83
Մ. Զոչենկո	Սատանան	

ԺՈՂՈՎԴԴԱԿԱՆ ՀԵԲՅԱԹՆԵՐ

Ազահ տերտերը	91
Բարի տերտերը	94
Այծի թաղումը	96
Ինչպես եր տերտերը քաղցած պահում մշակներին	101
Ղաղախական հեքիաթ	107
Ինչպես տերտերները լողացան	110

Գլավլիտի լիազոր Ղ.—3567
Հրատ. 4511, պատվեր 198, ախրած 4000
Հանձնված է արտադրության 1938 թ. մարտի 4-ին
Ստորագրված է տպագրության 1938 թ. ապրիլի 29-ին
Թուղթը 62×74, 7 տպ. մամ., հեղին.՝ 4 մամ., տպ. նիշ 24,480

Գինը 1ա. 50 կոպ.

Պետհրատի 2-րդ տպարան, Յերևան, Նալբանդյան, 5

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0165868

306

ԳԻՆԸ 1 Ռ. 50 Կ.

АНТИРЕЛИГИОЗНИИ
СБОРНИК

Арменгиз 1938 год